

MEGA

Trimestrul I, 2021, #22

Economia și finanțele publice în 2021

Riscuri, prognoze și recomandări
de politici pentru relansarea economică

Autori:

Adrian Lupușor
Alexandru Fală
Dumitru Pinteă
Stas Madan
Tatiana Savva
Vadim Gumene

Notă de limitare a responsabilității

Acest document este elaborat de către Centrul Analitic Independent „Expert-Grup” în cadrul proiectului „Informează, abilitază și acționează! Societatea civilă pentru o mai bună guvernare corporativă în Moldova” („Bugetul Meu”), implementat cu suportul financiar oferit de Uniunea Europeană și Konrad Adenauer Stiftung e.V. Opiniile exprimate în această publicație aparțin autorilor și nu reflectă neapărat opiniile Uniunii Europene și ale Konrad Adenauer Stiftung e.V.

Despre MEGA

MEGA este acronimul în engleză pentru Analiza Creșterii Economice din Moldova (Moldovan Economic Growth Analysis). MEGA este o publicație bianuală elaborată de către EXPERT-GRUP din 2009, scopul căreia este de a elucida esența evoluțiilor economice în Moldova, a analiza politicile economice și a oferi recomandări asupra strategiilor de dezvoltare economică a țării.

MEGA

Ediția nr.22, februarie 2020

Autori (în ordinea alfabetică):

Adrian Lupușor
Alexandru Fală
Dumitru Pinte
Stas Madan
Tatiana Savva
Vadim Gumene

Cuprins

Lista de abrevieri	5
Mesaje-cheie ale publicației	6
Sumar executiv.....	11
Estimări și prognoze pentru principalii indicatori macroeconomici pentru anii 2020-2021	13
Firmele	14
Evoluții principale	14
Prognoze și provocări pe termen scurt și mediu	17
Gospodării și forța de muncă	20
Evoluții principale	20
Prognoze și provocări pe termen scurt și mediu	23
Finanțe publice.....	24
Evoluții principale	24
Prognoze și provocări pe termen scurt și mediu	25
Subiect special: Răspunde oare bugetul de stat pentru 2021 necesităților persoanelor vulnerabile în condițiile pandemiei?	27
Instituțiile financiare	32
Evoluții principale	32
Prognoze și provocări pe termen scurt și mediu	36
Prețuri și politică monetară	38
Evoluțiile principale	38
Prognoze și provocări pe termen scurt și mediu	40
Sectorul extern.....	42
Evoluțiile principale	42
Prognoze și provocări termen scurt și mediu.....	47

Lista figurilor:

Figura 1. Ponderea firmelor care au primit / așteaptă să primească asistență guvernamentală națională sau locală	15
Figura 2. Evoluția investițiilor în active imobilizate, creștere f-a-p, %.....	16
Figura 3. Evoluția sectorului agricol, creștere f-a-p, %	16
Figura 4. Dinamica producției industriale în ian-noi:20, creștere f-a-p, %	17
Figura 5. Evoluția remiterilor, creștere f-a-p, %.....	21
Figura 6. Evoluția indicatorilor ocupaționali	22
Figura 7. Evoluția deficitului Bugetului Public Național, planificat și realizat (% din PIB)	24
Figura 8. Analiza comparativă a soldului BPN în luna mai (% din veniturile totale ale BPN)	24
Figura 9. Activele și pasivele băncilor, miliarde MDL	33

Figura 10. Nivelul ratelor de dobândă, %	34
Figura 11. Dinamica activității de creditare, %, și volumul de finanțare pe întreg sistemul financiar, miliarde MDL..	35
Figura 12. Veniturile și profitul net obținut de băncile comerciale, miliarde MDL	35
Figura 13. Evoluția indicilor prețurilor de consum, creștere f-a-p, %	38
Figura 14. Intervențiile BNM pe piața valutară și procurările nete de valută de la persoanele fizice și juridice, milioane USD, și dinamica cursului de schimb, creștere f-a-p, %.....	39
Figura 15. Instrumentele de politică monetară aplicate de BNM	40
Figura 16. Creșterea PIB în Rusia și UE, % f-a-p	42
Figura 17. Evoluția prețurilor la produsele alimentare și petrol, creștere % f-a-p	43
Figura 18. Comerțul extern al Republicii Moldova, modificare f-a-p, %.....	44
Figura 19. Exportul Republicii Moldova divizat pe grupuri de țări*, milioane USD	45
Figura 20. Gradul de influență a grupelor de mărfuri la creșterea/scăderea exporturilor, %	45
Figura 21. Importul Republicii Moldova divizat pe grupuri de țări*, milioane USD.....	46
Figura 22. Gradul de influență a grupelor de mărfuri la creșterea/scăderea importurilor, %	46
Figura 23. Evoluția contului curent pe componente, valori nete, milioane USD.....	47

Lista de abrevieri

BNM	Banca Națională a Moldovei
BPN	Bugetul public național
CNPF	Comisia Națională a Pieței Financiare
CSI	Comunitatea Statelor Independente
EUR	Euro
f-a-p	Față de anul precedent
MDL	Lei moldovenești
PIB	Produs Intern Brut
UE	Uniunea Europeană
VAB	Valoarea adăugată brută
VMS	Valori Mobiliare de Stat

Mesaje-cheie ale publicației

Anul 2020 a fost marcat de suprapunerea a două crize majore (pandemia Covid-19 și seceta), cauzând cea mai severă recesiune din ultimii 20 de ani. Produsul Intern Brut (PIB) estimat pentru 2020 s-a comprimat cu circa 6,5%, cauzată de repercusiunile pandemiei și compromiterii producției agricole pe fundalul secetei. Astfel, restricțiile impuse în perioada pandemiei au cauzat reducerea bruscă a vânzărilor, determinând firmele să stopeze/amâne investițiile și să reducă costurile legate de personal (reducerea orelor de lucru, salariilor, șomaj tehnic și, într-o măsură mai mică, disponibilizări de personal). Aceasta, împreună cu creșterea incertitudinii, a dus la comprimarea consumului, fapt ce a cauzat efectul de bumerang asupra sectorului privat prin scăderea cererii, dar și a lovit în bugetul public național, prin neîncasarea veniturilor din impozite indirecte conform nivelelor planificate. Cel mai mult au fost afectate întreprinderile micro și mici, în special cele care nu au reușit să-și diversifice piața și să accedă pe piețele externe. În rândul angajaților, cel mai mult au fost afectați cei cu salarii medii și mai ales mici, preponderent femei, precum și cei de vârste înaintată și tinerii.

Recesiunea a fost agravată de două vulnerabilități fundamentale ale țării: competitivitatea scăzută a sectorului privat și lipsa de viziune și capacități din partea politicienilor de a interveni eficient pentru a combate efectele economice și sociale ale crizei. Competitivitatea scăzută a cauzat un nivel slab de pregătire al sectorului privat în fața crizelor, sub aspectul lipsei sau insuficienței de resurse financiare de rezervă și acces limitat la finanțare, diversificare slabă a piețelor și furnizorilor, nivele scăzute de tehnologizare și productivitate, precum și management neadaptat pentru situații de criză. La aceasta se mai adaugă nivelul scăzut al salariilor și ponderea înaltă a economiei și ocupării informale, în raport cu țările din regiune, fapt ce a expus o bună parte din populație la riscul de sărăcie. Cea de-a doua vulnerabilitate ține de calitatea procesului de guvernare, care în mod tradițional este unul ineficient și imprevizibil, fapt accentuat în contextul crizei prin reacția amorfă, întârziată și insuficientă din partea guvernării în vederea susținerii populației și firmelor în contextul unei recesiuni atât de dramatice.

Suportul oferit de Guvern pentru a contracara implicațiile economice ale situației epidemiologice a fost cel mai slab din regiune și, respectiv, insuficient pentru a amortiza efectele crizei. Astfel, pachetul de suport oferit în 2020 a fost estimat la circa 1% din PIB, fiind cel mai mic din regiune, unde asemenea măsuri reprezintă, în medie, circa 5% din PIB. Un suport atât de modest a fost cauzat și de faptul că Guvernul a intrat în criză cu un spațiu fiscal limitat, bugetul fiind aprobat din start cu un deficit de peste 3% din PIB, care a fost catalogat în ediția precedentă a publicației MEGA¹ drept având tentă electorală. Mai mult decât atât, suportul a fost acordat în mod fragmentar și a fost slab ținut. Astfel, conform datelor pentru anul 2020, din cele 320 milioane MDL planificate pentru subvențiile la salarii sau șomaj tehnic, au fost valorificate doar 19%, iar suma medie per cerere – de doar 59,2 mii lei. În cazul subvențiilor pentru dobânzile la creditele acordate firmelor pentru nevoi urgente, au fost asimilate, în 2020, doar 35,4%, iar suma medie per cerere – și mai mică – de doar 31,9 mii lei. Sumele respective nu aveau cum să compenseze sau cel puțin să amortizeze consecințele crizei, impactul acestora fiind minor sau chiar nul. Modul cum a fost gestionată criza din perspectiva suportului oferit merită o investigație aparte, dar în special este o lecție învățată pentru viitor, care ne sugerează că statul trebuie să se asigure din timp cu instrumentele necesare pentru a face față viitoarelor crize, iar în cazul survenirii unor asemenea șocuri suportul să fie rapid, bine ținut și să amortizeze în mod acceptabil pierderile, în special pentru cele mai vulnerabile grupuri de întreprinderi și populație.

Pentru anul 2021, prognoză o creștere economică relativ înaltă (+5,4%), având în vedere anul agricol mai favorabil, reanimarea consumului intern, dar mai ales extern, precum și baza scăzută de comparație. În mod evident, prognoza depinde și de evoluția pandemiei, fiind bazată pe ipoteza unei temperări a crizei și eliminarea graduală a restricțiilor de circulație și activitate economică. Practic, principalii factori de creștere în 2021 sunt agricultura, unde valoarea adăugată brută este prognozată să crească cu 14,5%, care va impulsiona exporturile de produse agroalimentare, veniturile și, respectiv, consumul final (+8%), iar relansarea economică anticipată în regiune

¹ MEGA, ediția XXI „Economia și finanțele publice în perioadă electorală: concluziile anului 2019 și prognoze pentru 2020”: <https://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/1903-mega-editia-xxi-economia-si-finantele-publice-in-perioada-electoral-concluziile-anului2019-si-prognoze-pentru-2020&category=178>

va stimula și creșterea exporturilor cu circa 10% (ritm superior creșterii importurilor – cu circa 7%). Totuși, creșterea respectivă va avea loc pe fundalul reducerii activității investiționale, atât private, cât și publice. Aceasta denotă calitatea și durabilitatea scăzută a creșterii economice prognozate pentru 2021 și nu doar. Prin urmare, dacă se menține această incertitudine, indusă și de situația politică, vom asista la o creștere a volatilității economice pentru anii următori, care va fi și destul de lentă, inertială, care nu implică generare de locuri de muncă decente și creșterea competitivității țării. În acest context, sunt necesare politici în vederea susținerii atragerii de investiții în tehnologizarea întreprinderilor și încurajarea acestora să valorifice materia primă locală în vederea procesării și exportului.

Adoptarea bugetului de stat pentru 2021 a trezit multe polemici și îngrijorări, pe fundalul lipsei de transparență a procesului de aprobare a acestuia, lipsei consultărilor și aprobarea măsurilor cu caracter electoral. Proiectele politicii fiscale/vamale și a Legii bugetului de stat pentru 2021 au fost transmise în Parlament de către Guvern abia la 1 decembrie 2020 și pe marginea acestuia nu au fost organizate discuții parlamentare veritabile, documentul promovând deschis clientelismul politic, toate acestea, în lipsa resurselor de acoperire a cheltuielilor, cu încălcarea crasă a prevederilor Legii finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale și a Regulamentului Parlamentului. Un exemplu este și distribuirea prin Anexa 7 a Legii bugetului de stat, a peste 350 milioane lei cu o discreție politică discriminatorie și periculoasă. Pe lângă faptul că este un exemplu prost de abuz al puterii deliberative în stat, Parlamentul a dat un semnal extrem de periculos pentru statul de drept, în care abuzul majorității este legalizat, reducând toate eforturile de bună guvernare și gestiune a resurselor bugetare făcute din 2009 încolo, la zero. Mai grav este și faptul că în situația pandemiei și a crizei asociate cu aceasta, modificările făcute în Parlament nu vin să rezolve nici una din problemele actuale ale țării: recesiunea, consecințele pandemiei, problemele din sistemul de sănătate sau educație.

Evoluțiile situației pandemice și instabilitatea politică sunt principalele riscuri economice în 2021. Creșterea economică ar putea fi mult sub nivelul prognozei de bază în cazul în care va urma un alt val al pandemiei, eventual provocat de noile tulpine ale virusului Sars-Cov-2. În acest caz, ne putem aștepta la o creștere mult mai lentă (eventual de 2-3%), pe fundalul continuării declinului în producție, exporturi, investiții și consum. În plus, criza curentă de lichidități cu care se confruntă sectorul real, cauzată de restricțiile aplicate în contextul situației pandemice, ar putea să se transforme în falimentări în lanț pentru angajatori și pierderea locurilor de muncă pentru angajați, cauzând efectul bulgărelui de zăpadă pentru criza economică. Cel de-al doilea risc derivă din situația politică instabilă, care poate avea două ramificații. În cazul alegerilor anticipate și situației incerte de după alegeri, Republica Moldova nu va fi guvernată, mare parte a anului 2021, de un guvern stabil cu mandat deplin. Aceasta va afecta capacitatea Guvernului de a răspunde crizei și, respectiv, susține relansarea economică, în special pe fundalul unui deficit bugetar relativ înalt (estimat la peste 5% din PIB). În cazul votării Guvernului propus de Președintele Sandu, Republica Moldova va avea un Guvern fără susținere certă din partea majorității parlamentare, fapt ce ar putea duce la sabotaj instituțional din partea Parlamentului prin lansarea diverselor inițiative populiste, cu riscuri majore pentru sistemul finanțelor publice și situația macroeconomică (câteva exemple deja au avut loc, odată cu votarea legilor care au prevăzut micșorarea vârstei de pensionare și anularea „legii miliardului” în decembrie 2020). Riscurile menționate, pe de o parte, alimentează incertitudine, fapt ce va cauza și în continuare comprimarea investițiilor private, iar pe de altă parte afectează capacitatea Guvernului de a implementa măsurile necesare de suport firmelor și populației, precum și susținerea relansării economice.

Ca și derivată a riscurilor politice, un alt risc major în 2021 ține de finanțarea deficitului bugetar. Prognozăm că în anul 2021 veniturile totale ale BPN vor avansa în termeni nominali cu 4,1% f-a-p, conform scenariului de bază și 3,7% f-a-p conform scenariului alternativ, iar cheltuielile - cu aproximativ 11,3% f-a-p conform scenariului de bază și -6,5% f-a-p conform scenariului alternativ (deficit diminuat). Rezultatul acestei dinamici va fi un deficit bugetar estimat la 6,8% din PIB în cazul scenariului de bază. Dacă se va realiza scenariul reducerii cheltuielilor bugetare care depind direct de sursele externe de finanțare, deficitul bugetar se va încadra în limitele de 4,6% din PIB. Situația epidemiologică a determinat și faptul că nivelul planificat al deficitului nu se încadrează în regula bugetar-fiscală stabilită în legea finanțelor publice de 2,5% din PIB calculat fără granturi. Din această sumă, deficitul aferent proiectelor investiționale finanțate din contul împrumuturilor externe va constitui 10,3 miliarde MDL. Principalele

surse de finanțare a deficitului bugetului de stat sunt sursele externe: intrări nete din împrumuturi externe pentru suport bugetar (1,4 miliarde MDL) și implementarea proiectelor finanțate din surse externe (FMI, UE, BM, BERD) – aproximativ 8,01 miliarde MDL. Din surse interne sunt emisiunile de valori mobiliare de stat și mijloace din privatizarea patrimoniului public.

Având în vedere repercusiunile fără precedent ale crizei pandemice și ale secetei, Guvernul trebuie în mod urgent să implementeze un pachet complex de măsuri de suport pentru firme și populație, care ar susține și relansarea economică în 2021-2022. Pachetul trebuie să fie bazat pe 3 elemente de bază: (i) domeniile de aplicare să fie relevante, bine ținute și să creeze premisele necesare pentru o relansare economică calitativă; (ii) măsurile să fie ancorate într-un cadru de resurse realist; (iii) implementarea pachetului de măsuri să fie bazată pe o comunicare activă și clară cu beneficiarii acestuia, precum și pe o interacțiune eficientă cu alte instituții publice de resort (e.g. Banca Națională a Moldovei, Serviciul Fiscal de Stat etc.).

1. *Domeniile de aplicare.* Pe termen imediat, măsurile trebuie să soluționeze cea mai stringentă problemă generată de pandemie – insuficiența de lichidități din sectorul privat. Scopul măsurilor de suport ar trebui să fie evitarea falimentelor în lanț și, în același timp, menținerea și chiar încurajarea spiritului antreprenorial. În acest sens, sunt necesare următoarele măsuri:
 - a. *Simplificarea procedurilor birocratice* necesare pentru obținerea suportului pentru firme și angajați. Astfel, într-un termen imediat este necesar de facilitat debursarea resurselor deja alocate în cadrul instrumentelor existente de suport firmelor și angajaților. Aceasta implică urgentarea examinării cererilor de suport și relaxarea condițiilor pentru obținerea suportului respectiv. Pentru evitarea eventualelor abuzuri sau fraude din partea beneficiarilor, simplificarea respectivă trebuie să fie urmată, după o anumită perioadă de timp, de controale de stat care ar asigura verificarea utilizării resurselor obținute.
 - b. *Garantarea de către stat* a creditelor contractate de firme pentru a plăti salariile sau alte plăți *urgente* pentru a evita falimentul. Aceasta ar putea să completeze instrumentul existent la moment de subvenționare a dobânzilor pentru asemenea credite, care nu este folosit încă activ de către firme. Pentru a evita eventualele abuzuri sau hazarduri morale, proporția garanției creditelor, precum și a subvențiilor pentru acoperirea dobânzilor ar putea fi de 70-80%, fiind asigurată și o anumită contribuție proprie din partea agentului economic.
 - c. *Subvenționarea timpului de muncă redus.* Pentru angajații cărora li s-au redus numărul de ore lucrate (și, respectiv, salariile), Guvernul ar putea oferi subvenții care ar compensa, cel puțin parțial, veniturile ratate. Proporția ar putea fi de 70-80%, pentru a evita fraude sau hazarduri morale și, respectiv, a asigura că vor fi păstrate locurile de muncă viabile și cu potențial. Ulterior, ar putea fi organizate controale pentru a verifica dacă resursele alocate au fost utilizate de către angajatori conform destinației.
 - d. *Măsurile de suport trebuie să țină seama de cele mai vulnerabile grupuri* – firmele și angajații care, potrivit sondajelor și datelor, s-au dovedit a fi cei mai afectați de criză. În rândul firmelor, este vorba de întreprinderile micro și mici, întreprinderile cu acces limitat sau deloc la piețele externe de desfacere, și companiile din sectorul transporturi, HoReCa și comerț intern. În rândul angajaților, este vorba în primul rând de cei cu venituri medii și mici, angajați informal, tinerii, vârstnicii și femeile.
 - e. *Program de granturi și consultanță* pentru companiile care procesează materia primă locală, implementează tehnologii noi și se orientează spre vânzarea și exportul de produse cu nivel mai înalt de procesare. Această măsură este necesară inclusiv în perioada relansării economice, în vederea asigurării condițiilor pentru o creștere economică mai durabilă și calitativă. În cadrul acestor programe o prioritate orizontală trebuie să fie susținerea digitizării afacerilor, cu accent pe promovarea plăților electronice și a vânzărilor online.
2. *Cadrul de resurse.* Pentru a asigura credibilitatea și fezabilitatea programului respectiv, acesta trebuie ancorat în cadrul de resurse disponibile. În acest sens, ar putea fi mobilizate circa 1 miliard de EUR care ar putea fi direcționat spre măsurile menționate mai sus. Resursele respective pot fi mobilizate în baza următoarelor

avantaje ale Republicii Moldova: relații relativ dezvoltate cu comunitatea donatorilor, nivel scăzut de îndatorare a bugetului de stat și a bugetelor locale, nivel scăzut al inflației și nivel înalt al lichidității (chiar dacă este în mare parte pe termen scurt) și capitalizării în sistemul bancar. Principalele surse de finanțare pot fi:

- a. *Asistența externă* (circa 150-200 milioane EUR), preponderent din resursele UE, FMI și ale Băncii Mondiale. La moment, aceasta este unul din domeniile cu cel mai mare potențial nevalorificat de către Guvernul Republicii Moldova. Spre exemplu, în plină criză din 2020, când deficitul bugetar a crescut la 6% din PIB, iar sectorul real se confrunta cu o criză fără precedent de lichidități, Guvernul a reușit să atragă finanțări nerambursabile de 2.5 mai puține față de nivelul planificat. În acest sens, este necesară instituirea unei unități de coordonare a asistenței externe dedicate combaterii efectelor pandemiei, care ar asigura o comunicare fluidă dintre donatori și Guvern și, respectiv, o debursare mai rapidă a fondurilor.
- b. *Valorile mobiliare de stat* (circa 300 milioane EUR). Nivelul acceptabil al datoriei de stat interne, în paralel cu abundența de lichidități din sistemul bancar și un nivel scăzut al inflației, ratei de bază a BNM și a dobânzilor, creează toate condițiile necesare pentru majorarea împrumuturilor interne ale Guvernului. Totodată, sunt necesare acțiuni în vederea extinderii spectrului de creditori/cumpărători ai valorilor mobiliare de stat (VMS) pe piața primară, în special din rândul companiilor și populației. Astfel, ar putea fi simplificate procedurile prin care orice doritor ar putea procura VMS, fapt ce ar permite Guvernului să se împrumute pe intern la condiții mai avantajoase.
- c. *Obligațiunile municipale* (circa 50 milioane EUR). După modelul țărilor din regiune, autoritățile publice locale ar putea emite obligațiuni municipale în vederea identificării resurselor necesare pentru efectuarea investițiilor capitale. În contextul crizei și a constrângerilor bugetare generate la nivel central și local, acest instrument de împrumut poate diversifica sursele de finanțare a autorităților publice locale și chiar ar putea spori autonomia financiară a acestora. În vederea dezvoltării acestui instrument, este necesară acordarea unui tratament fiscal preferențial al acestor obligațiuni, după modelul țărilor din regiune, unde veniturile obținute din investițiile în obligațiunile municipale nu sunt impozitate (la moment, impozitarea cu 12% servește drept o barieră majoră pentru dezvoltarea acestui instrument, mai ales că până în prezent nu a fost înregistrată nici o emisie).
- d. *Emitere de euroobligațiuni* (circa 500 milioane EUR). Conjunctura actuală pe piețele externe de capital este una favorabilă emiterii de euroobligațiuni în condiții avantajoase, grație abundenței de lichidități. Republica Moldova ar putea mobiliza o bună parte din resursele necesare pentru un program activ de relansare economică prin emiteri de euroobligațiuni la dobânzi similare cu cele emise recent de către Ucraina sau Armenia (de circa 3-4% anual). În acest sens, este necesar de urgență de demarat discuții cu agențiile internaționale de rating în vederea evaluării situației macrofinanciare și actualizării ratingului de țară, care la moment pare sub-evaluat de către una din aceste agenții.
- e. *Sistem de garanții de stat și dezvoltarea asigurării riscurilor financiare, în paralel cu reglementarea nivelului comisioanelor bancare în favoarea consumatorilor*. Pe termen mediu și lung este necesar de a motiva băncile să se orienteze mai mult spre creditarea sectorului real, iar celelalte forme de venit (ex: comisioane, diferențe de schimb valutar etc.) să scadă ca și pondere în structura modelelor de afaceri ale băncilor. În acest sens, este necesar de a soluționa unul din eșecurile clasice ale pieței libere, când percepția riscului exagerat în raport cu anumite categorii de potențiali debitori cauzează selecție adversă din partea băncilor, deprivând companiile respective de acces la finanțare și generând un cerc vicios pentru acestea. Companiile cu risc sporit sunt cele micro și mici, din sectorul agricol, fără istorie creditară sau chiar start-up-uri, și care se lansează pe piețe/nișe noi. De regulă, aceste companii nu pot oferi nici gaj și nici rulaje credibile pentru a obține credite bancare în condiții favorabile. În acest caz, Guvernul ar putea stabili un sistem de garanții de stat care să acopere parțial riscul perceput de bănci. În paralel, este necesară dezvoltarea asigurărilor riscurilor financiare cu ajutorul cărora băncile să gestioneze mai eficient riscurile respective. Aceasta ar permite canalizarea excesului de lichidități din sistemul bancar în economia reală, deblocând în jur de 250-300 milioane EUR.

3. *Comunicare și coordonare inter-instituțională și cu publicul-țintă.* Programul de măsuri nu va avea impactul scontat dacă acesta nu va fi comunicat în mod activ beneficiarilor-țintă, mai ales, având în vedere că, potrivit sondajelor, peste o treime din firme sunt slab informate sau nu cunosc deloc despre măsurile de suport implementate de Guvern. În acest sens, este oportună plasarea informației relevante pe o pagina web dedicată măsurilor de suport, pentru care firmele pot aplica online. În plus, pachetul de măsuri implică o interacțiune și coordonare dintre diverse instituții publice (ex: Ministerul Economiei și Infrastructurii, Ministerul Finanțelor, Banca Națională a Moldovei, Serviciul Fiscal de Stat etc.). În acest sens, este necesară constituirea unei celule anti-criză, din care să facă parte reprezentanți de rang înalt (ex: secretari de stat sau miniștri) din instituțiile vizate, în vederea asigurării sinergiei necesare. Unitatea respectivă urmează să comunice și activ și cu unitatea specializată pe coordonarea asistentei externe de suport în perioada pandemiei, pentru a asigura și sinergia dintre acțiunile Guvernului și suportul din partea partenerilor de dezvoltare.

Sumar executiv

Firmele. Economia moldovenească, care a intrat în anul 2020 cu un nivel de încredere al mediului de afaceri în scădere, a fost în situația de a absorbi simultan șocul crizei generate de pandemie și seceta severă. Restricțiile de activitate a mai multor sectoare și mobilitate a populației, scăderea cererii de pe piețele externe, reducerea veniturilor disponibile ale populației și consumul mai prudent cu amânarea unor achiziții, vulnerabilitățile pre-pandemice existente în lanțurile de aprovizionare, precum și impactul secetei a provocat, potrivit estimărilor, cea mai de amploare scădere economică din ultimii 20 de ani (-6,5%), economia pierzând peste 10 puncte procentuale comparativ cu așteptările de dinainte de pandemie. Anul 2021 va fi marcat de continuarea scăderii investițiilor private, în condițiile în care se mențin incertitudinile privind evoluția pandemiei, iar principala provocare a firmelor rămâne reajustarea modelului de afaceri la noua realitate și asigurarea fluxului de lichidități pentru menținerea activității operaționale. Pe de altă parte, este de așteptat un declin și al investițiilor publice reieșind inclusiv din realitățile bugetare austere. În general, chiar dacă în anul 2021 economia va înregistra o creștere, parametrii vor rămâne sub nivelul de până la pandemie. În acest context, anticipăm că în 2021 în comparație cu 2020 se va produce o creștere a VAB până de circa 5,6%, iar PIB-ul va crește cu 5,4%, pe fundalul unui an agricol mai favorabil, precum și a bazei scăzute de comparație.

Gospodăria casnică și forța de muncă. Pe fundalul crizei economice, în 2020 indicatorii ce reflectă bunăstarea populației s-au redus. Estimăm că consumul final, exprimat în termeni reali, s-a diminuat cu 7,7%, iar populația ocupată a scăzut cu 6,1%. Totodată, în mod paradoxal, s-a înregistrat creșterea salariilor. Totuși, această evoluție este un rezultat statistic, care reflectă atât reducerea, în expresie reală, a fondului de remunerare, cât și diminuarea numărului salariaților. În același timp, evoluția remiterilor a dat peste cap așteptările pesimiste și în ian-sep:20 s-a atestat o scădere minoră - puțin peste 2%. Contractarea activității economice a lovit cel mai tare în persoanele ocupate informal. Pentru 2021 prognozăm că pe fundalul relansării economice se va atesta o creștere a veniturilor: cu 1,7% pentru salarii și cu 3,3% pentru pensii. Consumul final se va majora rapid, cu 8,3% - această avansare va reflecta, pe de o parte, sporirea veniturilor, iar pe de altă parte, efectul statistic al bazei joase de comparație. Piața muncii va cunoaște o ușoară revenire, iar populația ocupată va crește cu 1%. Principala incertitudine pentru 2021, care ar putea afecta bunăstarea populației ține de viteza cu care se va recupera economia.

Finanțe publice. Republica Moldova, a intrat în anul 2020 cu un spațiu fiscal extrem de limitat după mai multe scrutine electorale, iar situația pandemică a afectat stabilitatea finanțelor publice. Deși se observă o îmbunătățire relativă a principalilor parametri bugetari spre sfârșitul anului, acest fapt nu reprezintă începutul unei recuperări economice, ci mai degrabă rezultatul optimizării sau sub-executării mai multor programe de cheltuieli (ex: sub-executarea programelor de suport firmelor și populației în condițiile pandemiei). Principalele surse de acoperire a deficitului bugetului public în 2020 l-a constituit emisiunea de valori mobiliare de stat prin majorarea plafonului de îndatorare de pe piața internă de la 2 la 6 miliarde MDL, dar și asimilarea de împrumuturi externe de circa 9,7 miliarde MDL, deși valoarea dată estimată la început de septembrie depășea 17 miliarde MDL. Tendința de consolidare a veniturilor publice este continuată și în 2021, iar politica fiscală adoptată pentru 2021 nu răspunde decât limitat principalelor provocări ale anului. În același timp incertitudinea privind finanțarea externă rămâne un risc și pentru anul 2021. La o lună de la începutul anului, deși a fost reluată parțial asistența externă pe partea de granturi și împrumuturi, există riscuri reale ca prognozele Guvernului să nu se realizeze. În primul rând, programul de asistență FMI nu a fost semnat, din cauza caracterului electoral al unor măsuri bugetare, măsuri de politică bugetar-fiscale care nu corespund angajamentelor internaționale asumate anterior.

Reprezentativitatea bugetului 2021. Rapiditatea cu care au fost aprobate și adoptate proiectele de legi cu privire la buget nu a permis să existe un nivel de transparență adecvat cu privire la modul și raționamentele care au condus la luarea anumitor bugetare pentru a reflecta necesitățile grupurilor vulnerabile în bugetul de stat și pentru a asigura, totodată integrarea principiului egalității de gen. Aceste aspecte sunt elemente absolut necesare, mai ales în contextul în care pandemia a demonstrat că în situații de criză, în cadrul aceluiași grup vulnerabil, probabilitatea ca femeile să fie mai mult afectate este mare pe unele dimensiuni (menținerea în câmpul muncii, accesul la servicii

sociale și educaționale), iar bărbații sunt afectați la rândul lor diferit, din perspectiva accesului la servicii medicale, sociale, împreună afectați de presiunea financiară asupra familiei etc.

Instituții Financiare. În condițiile unui an neobișnuit cauzat de pandemia Covid-19, intervențiile de politici s-au dovedit a fi vitale pentru menținerea stabilității și încrederii în sistemul financiar. Mare parte din instituțiile financiare au intrat în pandemie bine capitalizate, cu suficiente rezerve de lichidități și cu acționari puternici care să le susțină. Pe acest fundal, măsurile întreprinse de BNM și CNPF au permis, băncilor și altor instituții de creditare, la rândul lor, să vină în întâmpinarea clienților afectați de pandemie, fie prin amânarea unor plăți sau prin renegocierea clauzelor contractuale. Mai mult ca atât, intervențiile de politică monetară au asigurat continuitatea activității de intermediere, băncile fiind cele care au asigurat necesarul de finanțare atât către Guvern cât și mediul privat. Cu toate acestea, în pofida contribuției la gestionarea crizei, spre sfârșitul anului 2020 mediul politic din nou a atentat la stabilitatea sistemului financiar. Mai multe proiecte de lege controversate votate de un grup de deputați riscă să genereze riscuri în adresa finanțelor publice și să compromită mare parte din reformele realizate în anii precedenți.

Prețuri și politică monetară. Anul 2020 s-a caracterizat printr-o puternică tendință dezinflaționistă. Dacă în ian:20 rata anuală a inflației a constituit 6,8%, atunci la sfârșit de an, practic, s-a atestat o stagnare a dinamicii nivelului general al prețurilor, iar ritmul de creștere a IPC a constituit doar 0,4% f-a-p în dec:20. Printre cauzele acestei evoluții se numără efectele generate de recesiunea globală, cum ar fi: reducerea cererii interne și scăderea prețurilor internaționale la bunuri. Piața valutară, a cunoscut o evoluție relativ calmă, deși la debutul crizei, în mar-apr:20, s-a atestat o anumită creștere a volatilității. Totodată, în pofida deprecierei monedei naționale față de moneda Euro, atât cursul oficial față de USD, cât și cel nominal și real efectiv al leului moldovenesc s-au apreciat. Pentru 2021 anticipăm o tendință lentă de creștere a prețurilor, iar rata anuală a inflației va constitui 2,6%. Deși există anumite riscuri, este puțin probabilă accelerarea trendului inflaționist. În acest context, în 2021 BNM va avea aceeași abordare ca și în 2020 și va promova o politică monetară relaxată. Riscul mare vine din domeniul politicului. Declarațiile și deciziile politicianiste ar putea afecta negativ independența Băncii Centrale și ar periclita securitatea economică a statului.

Sector extern. Impactul economic al pandemiei a variat foarte mult între țări, iar perspectivele de redresare economică sunt la fel de diferite. Acest lucru se datorează atât diferențelor înregistrate în răspândirea virusului și severitatea măsurilor de carantină, cât și din compoziția structurală a PIB-ului economiilor și a stimulentei adoptate ca răspuns la criză. Chiar dacă la finele anului 2020 poate fi observată o redresare a mai multor economii, inclusiv a Republicii Moldova, reapariția infecțiilor a dus la reintroducerea măsurilor de izolare în multe țări, fapt ce va influența activitatea și sentimentul economic pe termen scurt, cu efecte negative asupra consumului și investițiilor. Contractarea exporturilor moldovenești în condiții de criză a indicat asupra vulnerabilității acestora, determinată de concentrarea excesivă și dependența de cererea existentă de pe câteva piețe (inclusiv fragilitatea modelului de business actual (lohn)). Deși majorarea prețurilor internaționale la produsele alimentare în contextul curenților logistice, fie administrative, oferă anumite oportunități pentru exporturile moldovenești pentru anul curent, creșterea prognozată a prețurilor la petrol ar putea exercita presiuni inflaționiste. În final, am putea anticipa o accentuare a deficitului de cont curent al balanței de plăți moldovenești pentru perioada următoare, iar în aceste condiții stimularea investițiilor și atragerea asistenței externe vor fi vitale din perspectiva echilibrării componentelor deficitului de cont curent, pentru a evita eventualele presiuni asupra monedei și datoriei externe.

Estimări și prognoze pentru principalii indicatori macroeconomici pentru anii 2020-2021

Tabelul 1. Estimările și prognozele pentru 2020-2021*

Indicator	2020	2021
Produsul Intern Brut	-6,5	5,4
Salariu	4,0	1,7
Consumul final	-7,7	8,3
Investiții în active imobilizate, total	-3,6	-10,4
Investiții publice în active imobilizate	22,4	-18,4
Investiții private în active imobilizate	-9,9	-7,8
Formarea Brută de Capital Fix	-0,3	-5,8
Export de mărfuri și servicii	-17,8	9,6
Import de mărfuri și servicii	-11,5	6,8
Impozite nete pe produs	-12,0	3,4
Valoarea adăugată brută, total	-5,7	5,6
Valoarea adăugată brută, sectorul industrial	-6,7	1,3
Valoarea adăugată brută, sectorul agricol	-24,4	14,5
Valoarea adăugată brută, sectorul serviciilor de transport	-14,9	11,1
Valoarea adăugată brută, sectorul comerțului	-6,0	4,1
Valoarea adăugată brută, sectorul construcțiilor	3,9	-5,4
Credite noi acordate firmelor în monedă națională	10,9	13,6
Credite noi acordate firmelor în valută străină	-12,4	17,1
Indicele Prețurilor de Consum	4,0	2,6
Deficitul (-) / excedentul (+) Bugetului Public Național, % din PIB	-8,3	-6,8
Deficitul (-) / excedentul (+) contului curent al Balanței de Plăți, % din PIB	5	5,5
Rata ocupării femeii, % din populația feminină în vârstă aptă de muncă	34,5	34,9
Rata ocupării bărbaților, % din populația masculină în vârstă aptă de muncă	42,2	43,0

Sursa: estimări și prognoze Expert-Grup.

* Creștere procentuală reală față de anul precedent, dacă nu este indicat altceva

Firmele

Capitolul vine să prezinte magnitudinea cu care a fost lovită economia moldovenească de către cele două mari determinante ale anului 2020: criza pandemică și seceta severă. În acest sens sunt prezentate evoluțiile din principalele sectoare, avându-se în vedere nivelul de reziliență al acestora și factorii de care au fost influențate. Pe lângă abordarea sectorială bazată pe date statistice, capitolul prezintă și cele mai recente date rezultate din sondaje cu întreprinderile pentru a evalua spiritul de inițiativă antreprenorială, așteptările acestora și percepția despre cum au fost susținute de stat în această perioadă. Totodată, sunt trasate și explicate prognozele anului 2021 cu detalierea factorilor care vor contribui sau destimula creșterea economică, dar și enunțate principalele provocări care rezultă în primul rând din incertitudinile pandemice și politice și care sunt de natură să submineze competitivitatea țării.

Evoluții principale

Pandemia a deteriorat și mai mult încrederea antreprenorilor în a face afaceri în Republica Moldova. După cum arată datele cercetării BNS privind demografia întreprinderilor², în perioada 2017-2019 rata de creare a întreprinderilor a fost net inferioară ratei de desființare a afacerilor, iar acest decalaj a fost doar în creștere. În anul 2019 rata de creare de 14,7% a fost cu 10,7 puncte procentuale comparativ cu rata de desființare a afacerilor, iar pentru anul 2020, unul de supraviețuire pentru business, putem anticipa că această tendință negativă doar s-a amplificat.

Ieșirea din carantina din aprilie-mai și relaxarea activităților economice a redus din proporția vânzărilor ratate de întreprinderi, dar a epuizat majoritatea rezervelor de supraviețuire. După cum relevă două sondaje ale Băncii Mondiale³ desfășurate în anul 2020, dacă la nivelul lunii mai:20 companiile estimau o scădere medie a vânzărilor față de mai:19 de 57,1%, indicatorul dat valabil pentru luna noi:20 indică asupra unei scăderi a vânzărilor de 29,4% f-a-p. Este de consemnat că vânzările ratate au loc preponderent din contul afacerilor mici. Dacă companiile cu peste 100 de angajați au indicat pentru luna noi:20 o scădere a cifrei de afaceri de 14,2% f-a-p, cele cu un efectiv de angajați între 5 și 19 persoane au raportat scăderi de 34,3% în același interval de timp, ceea ce confirmă nivelul mai înalt de vulnerabilitate al IMM-urilor în contextul pandemiei. Totodată, proporția întreprinderilor care au declarat că și-au sistat temporar activitatea s-a redus de la 12,8% în mai:20 la 5 la sută în noi:20. O altă realitate a pandemiei este că companiile și-au epuizat majoritatea rezervelor de supraviețuire în anul 2020, în condițiile în care 72% dintre firmele intervievate au enunțat o scădere a disponibilităților de lichiditate / flux de numerar comparativ cu runda precedentă (noiembrie față de mai).

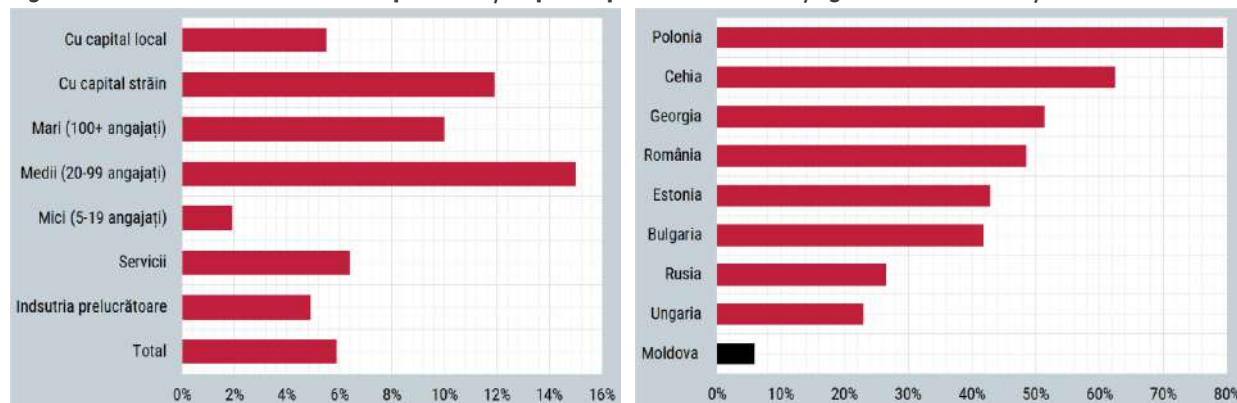
Sprijinul autorităților pentru comunitatea de afaceri are cea mai redusă amploare din regiune, iar în cazul întreprinderilor micro și mici cu până la 19 angajați nivelul de suport asimilat este cel mai mic, chiar dacă acestea au fost afectate cel mai semnificativ. Sondajul Băncii Mondiale menționat mai sus măsoară și răspunsul statului la pandemie pentru sectorul privat prin ponderea firmelor care au primit / așteaptă să primească asistență guvernamentală națională sau locală, iar rezultatele arată că din întreprinderile chestionate doar 5,9% au menționat că au beneficiat de asemenea suport. Această cotă este de departe cea mai mică din regiune, în condițiile în care răspunsurile companiilor din Rusia (26,5%), Estonia (42,8%), România (48,5%), Georgia (51,4%) sau Polonia (79,4%) arată o un suport mult mai pronunțat al statului în vederea salvării afacerilor și locurilor de muncă. Mai mult decât atât, 22% din întreprinderile chestionate în Moldova au afirmat că nu s-au calificat pentru suport guvernamental, iar

² <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6853>

³ <https://www.enterprisesurveys.org/en/covid-19/chart>

alte 31 la sută nici nu erau la curent despre careva oportunități de asistență⁴. Respectiv, numărul companiilor care nu au fost eligibile pentru suport depășește de aproape 4 ori numărul celor care au primit sau așteaptă careva asistență, cifrele date confirmând concluziile enunțate și anterior⁵ că măsurile de susținere a comunității de afaceri în contextul Covid-19 au un caracter redus, sunt în mare parte condiționate și prin urmare se răsfrâng asupra unui număr extrem limitat de întreprinderi. Sunt de asemenea elocvente și cifrele pe tipurile de întreprinderi care au asimilat sau urmează să asimileze careva formă de suport guvernamental. Astfel, acesta este orientat preponderent pentru întreprinderile medii și mari și lipsește aproape cu desăvârșire în cazul afacerilor micro și mici, iar cifra de doar 1,9% din dreptul întreprinderilor cu un efectiv de 5-19 angajați confirmă ipoteza dată.

Figura 1. Ponderea firmelor care au primit / așteaptă să primească asistență guvernamentală națională sau locală

Sursa: BNS, Ancheta întreprinderilor privind COVID-19, Banca Mondială

Lecția carantinei a dinamizat intențiile multor companii de a dezvolta vânzările online, deși tendința încă nu este una durabilă. Pandemia COVID-19 a găsit companiile autohtone slab pregătite, în condițiile în care estimările în baza datelor BNS arată că în medie doar fiecare a patra întreprindere cu zece și mai mulți angajați dispune de o pagină web, iar numărul de platforme de comerț electronic⁶ la nivel național constituia, potrivit datelor BNM, doar 412 unități în primul trimestru al anului 2020, fără vreun progres comparativ cu finele anului 2018. Puși în fața faptului împlinit, firmele au depus eforturi susținute de a putea derula vânzări online, iar creșterea numărului de platforme de comerț electronic cu 70 de unități în T2:20 și T3:20 până la 482 confirmă acest trend. Totodată, dacă în luna mai:20 ponderea vânzărilor online ale companiilor constituia în medie 11,1%⁷, în noi:20 ponderea dată a scăzut până la 7,2%, însă această evoluție se explică mai degrabă de creșterea vânzărilor prin canale tradiționale de distribuție odată cu relaxarea condițiilor post-carantină decât de scăderea în mărimi absolute a vânzărilor online.

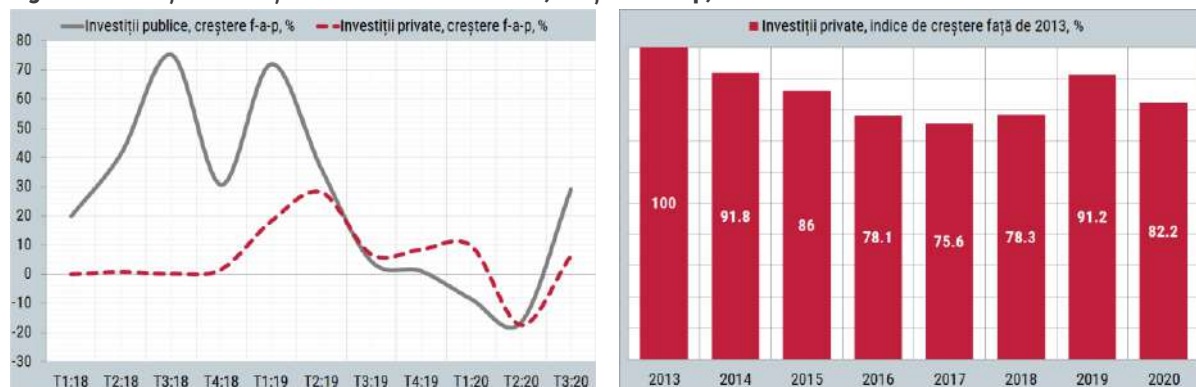
Situația pandemică și reducerea investițiilor companiilor pentru a supraviețui îndepărtează valoarea investițiilor private de maximum ultimilor 10 ani din 2013. Chiar dacă în continuare 2 din 3 lei investiți în economie revin investițiilor private, în primele 9 luni ale anului 2020 valoarea acestora a scăzut în termeni reali cu -10,4% f-a-p. Cea mai abruptă scădere a investițiilor private s-a produs în T2:20 odată cu instituirea carantinei și toate restricțiile de rigoare (-17,5% f-a-p), în timp ce în T3:20 se atestă o ușoară revenire cu un plus de 6,3% f-a-p. Scăderea investițiilor private s-a produs din contul reducerii semnificative a investițiilor productive în mașini și utilaje și a fost atenuată de dinamica pozitivă din sectorul rezidențial. În același timp, în T1-T3:20 investițiile publice au consemnat o creștere de 27,8% f-a-p, care a avut loc din contul dublării Fondului Rutier și a creșterii cu 60 la sută a investițiilor din împrumuturi și credite externe, ceea ce sugerează că cea mai mare parte a investițiilor publice au fost canalizate în infrastructura drumurilor.

⁴ https://www.worldbank.org/en/country/moldova/brief/moldova-economic-update?cid=ECA_FB_Moldova_EN_EXT

⁵ <https://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/2052-raportul-de-stare-a-%C8%9B%C4%83rii-2020&category=182>

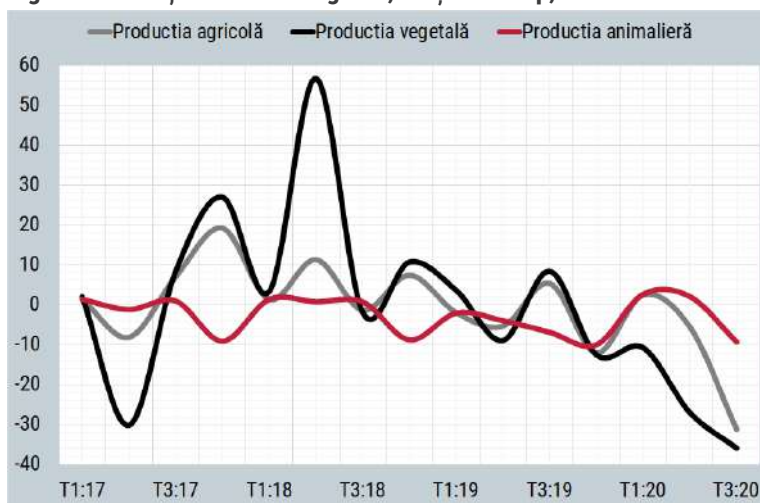
⁶ Soluție software ce permite acceptarea cardurilor de plată în mediul online

⁷ <https://www.enterprisesurveys.org/en/covid-19/chart>

Figura 2. Evoluția investițiilor în active imobilizate, creștere f-a-p, %

Sursa: BNS, calculele Expert-Grup

Seceta a produs o scădere a valorii adăugate brute din agricultură de circa o pătrime. Rezultatele anului 2020 indică o scădere a producției agricole de 27,1% f-a-p (în prețuri comparabile) determinată de declinul din fitotehnie de 35,9% și amortizată ușor de reducerea mai mică de producție animalieră de -3,8 f-a-p. De departe, culturile anuale (cereale și leguminoase boabe, floarea soarelui) rămân cele mai afectate cu scăderi ale randamentului la hectar de 40-50 la sută. Reduceri medii de productivitate la hectar au avut loc și în cazul strugurilor (-28%), în timp de în cazul la fructe, nuci și pomușoare (-22,8%) scăderile au fost ceva mai mici. În același timp, seceta din anul trecut a erodat și mai mult baza sectorului zootehnic accelerând și mai mult scăderea efectivului de animale atât în gospodăriile populației, cât și în întreprinderile agricole, numărul de bovine, ovine și caprine și păsări fiind la 1 ianuarie 2020 în medie cu 15-20% mai mic f-a-p.

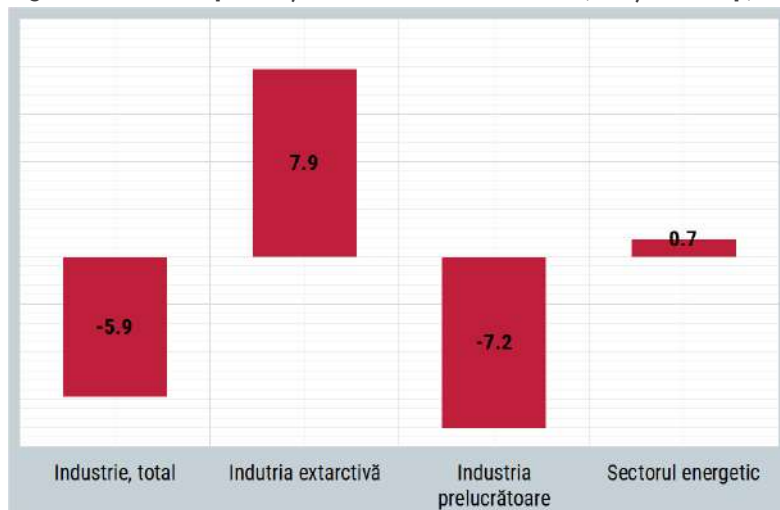
Figura 3. Evoluția sectorului agricol, creștere f-a-p, %

Sursa: datele BNS

Industria prelucrătoare este trasă în jos de scăderea cererii de pe piețele externe urmare a pandemiei, dar și de seceta din agricultură. Situația pandemică a influențat direct evoluțiile din industrie prin necesitatea de a opri activitățile ca măsură de limitare a răspândirii virusului, dar mai ales prin diminuarea cererii pe piețele externe. Rezultatele din ian-noi:20 denotă un declin de -5,9% f-a-p, cele mai semnificative scăderi fiind raportate în industriile ce reprezintă verigi ale unor lanțuri valorice internaționale, cu diminuări de 35-40% în automotive și aproape 10% în fabricarea articolelor de îmbrăcăminte. Industria alimentară și a băuturilor, după evoluții pozitive în primele luni ale anului, a consemnat per total în ian-noi:20, declinuri de -5,7%, respectiv -7,3%, urmare a secetei care a redus baza de materie primă și a făcut-o și mai scumpă. Liderii anului 2020 în industrie sunt activitățile de fabricare a substantelor și a produselor chimice: +25,3% datorat cererii pentru dezinfectanți, industria extractivă și cea a construcțiilor metalice: +7,9, respectiv +3,9% asociate cu dinamica pozitivă din construcții, în special infrastructura drumurilor, dar

și fabricarea de mobilă: +0,2%, care după scăderi masive în timpul carantinei (-66,8, respectiv -45,6% în Aprilie și Mai f-a-p), a revenit puternic în ultimele luni, inclusiv din considerentul că perioada de stat acasă mai mult a oamenilor a impus și investiții corespunzătoare în mobilier.

Figura 4. Dinamica producției industriale în ian-noi:20, creștere f-a-p, %

Sursa: datele BNS

Comerțul intern a fost afectat de scăderea veniturilor disponibile, consumului mai prudent și restricțiilor de mobilitate, în timp ce sectorul IT și construcțiile s-au plasat pe un trend ascendent. Rezultatele pentru primele 9 luni ale anului denotă o creștere a cifrei de afaceri din sectorul comerțului cu amănuntul cu 1,4% f-a-p și o scădere de -21,2% f-a-p pentru serviciile prestate populației. Pe segmentul de retail au avut de câștigat rețelele mari de magazine, preponderent alimentar, care au activat continuu și au asimilat și o parte din consumul efectuat de obicei în HoReCa, și de produse TIC - învățământul online, telemunca, în timp ce micii comercianți, în special cei din piețe, au fost afectați semnificativ atât de restricțiile de activitate, cât și de perturbările din lanțurile de aprovizionare. Cifra de afaceri din HoReCa s-a redus aproape în jumătate în aceeași perioadă de timp (-47,9% f-a-p), iar a agențiilor de turism și tur-operatorilor - la 1/3 din nivelul anului precedent, la fel precum și activitățile de recreere și agrement cu scădere de aproape 40 la sută f-a-p. Cifra de afaceri din comerțul cu ridicata s-a contractat în primele 9 luni ale anului cu 8,2% f-a-p, în special din contul reducerii aproape la jumătate a activităților de intermediere, în timp ce vânzările din serviciile prestate preponderent întreprinderilor au scăzut în același interval cu 17,9%, în prim plan evidențiindu-se scăderea din serviciile de transport și depozitare cu circa 1/3. Construcțiile au manifestat un nivel sporit de reziliență la pandemie cu o creștere a volumului de lucrări în ian-sept:20 de 3,8% f-a-p (prețuri comparabile), datorate continuării proiectelor rezidențiale, menținerii unui cuantum de investiții publice (programul „Drumuri bune” și renovarea drumurilor din fonduri externe), dar și lipsei restricțiilor în timpul carantinei, în timp ce sectorul IT și-a continuat expansiunea prin mediul de activitate favorabil și noul context cu apariția de noi oportunități de afaceri de valorificat manifestată inclusiv prin creșterea de 25% a exporturilor de servicii IT în primele 9 luni ale anului 2020.

Proгноze și provocări pe termen scurt și mediu

Modul de răspândire a pandemiei în continuare, măsurile luate pentru gestionarea acesteia și accesul la vaccin, caracteristicile structurale ale economiei la debutul crizei, precum și eficiența, domeniul de aplicare și orizontul de timp al măsurilor de sprijin luate de guverne și bănci centrale sunt principalele surse de diferențiere a performanței economice până la sfârșitul anului. Respectiv, anul 2021 se va înscrie în continuare în logica unei stări excepționale în care statele vor trebui să intervină activ pentru a susține în continuare populația și firmele, făcând în același timp derogări de la regulile bugetar-fiscale. Chiar și FMI, care mereu pune în prim plan prudența, a menționat repetat în ultimul raport privind perspectivele economiei globale că acțiunile de politici ar trebui să asigure un sprijin eficient până când recuperarea în curs de desfășurare este una fermă, cu accent pe promovarea imperativelor cheie

de creștere a potențialului de producție, asigurarea unei creșteri participative care să aducă beneficii tuturor și accelerarea tranziției către o dependență mai redusă de carbon.

Deși pentru 2021 se anticipează un avans economic, acesta se va datora revenirii agriculturii și a bazei de comparație joase din 2020, dar va fi puternic subminat de incertitudinile pandemice și politice. Paradoxal, economia moldovenească va crește în pofida diminuării investițiilor atât private, cât și publice, datorându-se mai mult unor factori conjuncturali și ridică semne de întrebare despre caracterul durabil al acesteia. După cum a fost menționat mai sus, rolul de intervenție al statului prin politici de a susține economia, dar și de a gestiona adecvat criza de sănătate publică va influența semnificativ și modul de relansare economică al țării. În acest sens, menținerea incertitudinii politice induse și lipsa de capacitate a clasei politice de armonizare a intereselor pe temele de interes național, cum ar fi un plan de relansare economică, riscă să genereze pe viitor creștere lentă, inertială, fără de crearea de noi locuri de muncă și cu agravarea decalajului de competitivitate față de statele din regiune. Prin urmare, principala provocare pentru 2021 este reanimarea spiritului antreprenorial și impulsarea activității investiționale private în condiții de incertitudine și deficit de lichidități.

Cele mai multe întreprinderi se așteaptă la o revenire a vânzărilor la un nivel optim în a doua jumătate a anului a anului 2021. Dacă în cadrul anchetei întreprinderilor din luna mai:⁸ companiile se așteptau la o revenire la volumul normal al vânzărilor într-un interval de 5,5 luni (noi:20), prelungirea stării pandemice cu limitări de mobilitate și restricții de activitate a redus mult din optimismul acestora, în cadrul sondajului din noi:20, întreprinderile au indicat un termen mediu deja de 7,2 luni în care se așteaptă la o revenire la vânzările pre-pandemice, adică în a doua jumătate a anului 2021. În luna noi-20 doar puțin peste 22 la sută dintre agenții economici chestionați au indicat că au revenit la vânzări comparabile cu cele din aceeași lună a anului trecut.

Anul 2021 se anticipează cu reconfigurarea mai multor piețe prin creșterea numărului de tranzacții de fuziuni și achiziții. După epuizarea tuturor resurselor de supraviețuire în anul 2020 de către majoritatea antreprenorilor, proporțiile adevărate ale impactului Covid asupra companiilor va fi resimțit în anul 2021. Într-un asemenea context, diferența dintre companii mari și mici se va mări, deoarece cele mai puternice vor menține investițiile pe măsură ce altele vor reduce, iar cele mai slabe nu vor avea altă opțiune decât falimentul sau preluarea de către o altă entitate, motiv pentru care am putea asista la o creștere a tranzacțiilor de fuziune. Câștigătorii corporativi din coronacriză vor tinde să fie companii mari care implementează inovații tehnologice, au un nivel suficient de bun de capitalizare și un model de guvernare care să le permită adaptarea rapidă la noile realități.

Anul 2021 va fi caracterizat prin continuarea reducerii apetitului investițional al companiilor, dar și a scăderii investițiilor publice. Estimările pentru anul 2020 relevă o scădere a investițiilor private de -9,9% f-a-p, iar anticipațiile pentru anul curent arată o reducere a acestora de -7,8%, în condițiile în care principala provocare a agenților economici pentru acest an rămâne atenuarea presiunii capitalului circulant și adaptarea relațiilor de afaceri la noua realitate. Pe segmentul clădirilor rezidențiale este de așteptat ca cererea să se mențină la un nivel constant în condițiile în care pandemia a relevat și mai mult importanța deținerii de case proprii. În schimb, după o creștere estimată a investițiilor publice de +22,4% în 2020, în anul 2021 prognoza are în vedere o reducere de -18,4%, în condițiile în care cererea din partea statului prin investițiile publice este posibil să consemneze un regres notabil reieșind din instabilitatea guvernamentală și sursele nesigure de acoperire a deficitului bugetului public, care ar putea duce la o austeritate pronunțată în finanțele publice din care vor suferi în primul rând investițiile publice.

Estimările pentru anul 2020 arată o reducere a VAB cu -5,7% și a PIB-ului cu -6,5%. Proiecțiile pentru anul 2021 anticipează că economia nu își va reveni la nivelul de dinainte de pandemie cu o creștere a VAB de 5,6% și a PIB-ului de 5,4%. O asemenea evoluție a lucrurilor este condiționată de:

- **Baza de comparație redusă față de anul precedent și menținerea prețurilor înalte la produsele alimentare este de așteptat să genereze o creștere puternică în agricultură.** Estimările noastre arată

⁸ <https://www.enterprisesurveys.org/en/covid-19/chart>

că în anul 2020, valoarea adăugată brută în sectorul agricol s-a contractat cu -24,4%, în timp ce prognoza pentru anul 2021 este bazată pe o creștere de 14,5%, agricultura urmând a fi unul din polii principali care vor contribui la creșterea economiei în anul 2021.

- **În 2021, industria va marca o creștere modestă pe fondul incertitudinii și revenirii mai lente a sectoarelor industriale orientate la export.** Estimările indică în 2020 o scădere a VAB în industrie de -6,7%, iar pentru 2021 este anticipat un spor al valorii adăugate de doar 1,3%.
- **În 2021 evoluția construcțiilor va fi influențată de reducerea activității investiționale.** După ce în 2020 valoarea adăugată în construcții a crescut cu circa 3,9%, în 2021 previziunile indică asupra unei scăderi a VAB de 5,4%, iar un indicator relevant în acest sens este și numărul de noi autorizații de construire în scădere. Astfel, pentru anul 2020 numărul autorizațiilor eliberate este mai mic cu 1,9% f-a-p, rezultat influențat de diminuarea numărului de autorizații eliberate pentru clădirile nerezidențiale cu 17,5% f-a-p și de creștere pentru cele rezidențiale cu peste 8 la sută, situația dată sugerând o reducere a activității în sectorul productiv al economiei.
- **Activitățile de comerț și transport vor contribui la avansul economic din 2021, dar volumele vor fi sub nivelul de până la pandemie.** După o scădere estimată de -14,9 a VAB din transport, majorarea anticipată pentru anul 2021 este de 11,1%, în timp ce în comerț după un declin de -6 la sută a valorii adăugate va urma o creștere prognozată de 4,1%.
- **Având în continuare restricții de mobilitate, pentru sectorul HoReCa și turism anul 2021 va rămâne unul de sacrificiu cu un nivel al activităților încă mult sub parametrii de până la pandemie.**
- **Extinderea garanțiilor privind aplicarea impozitului unic pentru rezidenții Parcului IT și accelerarea tendințelor de digitizare va menține și în anul 2021 sectorul IT din țară pe o pantă ascendentă.**

Gospodării și forța de muncă

În acest capitol sunt analizate evoluțiile din anul 2020 și anume modul în care recesiunea s-a transpus în indicatorii ce reflectă bunăstarea populației. Deși, în general, situația economică a gospodăriilor s-a înrăutățit, pot fi menționate și unele evoluții nu atât de pesimiste. De exemplu, remiterile au scăzut destul de lent, ceea ce nu prea se înscrie în patternurile precedentelor crize economice din Republica Moldova. Capitolul se finalizează cu prognoze, care indică asupra îmbunătățirii condițiilor economice ale gospodăriilor în 2021.

Evoluții principale

În contextul recesiunii din 2020, reducerea consumului final al gospodăriilor a avut cel mai mare impact asupra diminuării PIB-ului. În ian-sep:20 consumul final s-a diminuat cu 8% f-a-p, ceea ce a constituit cel mai puternic impact negativ asupra PIB-ului (cu -7,7 p.p.). Consumul final al gospodăriilor s-a redus cu 9% f-a-p și a contribuit la scăderea PIB-ului cu 7,3 p.p. (Tabelul 2). Un factor care a determinat reducerea consumului final se referă la aplicarea măsurilor restrictive pentru activitățile socio-economice menite să diminueze răspândirea Covid-19 în T2:20. Anume în trimestrul II s-a înregistrat cea mai mare reducere a consumului final din 2020. Comprimitarea consumului final în T2:20 cu 15,7% f-a-p a fost determinat atât de reducerea veniturilor, cât și de implementarea măsurilor ce limitau activitatea socio-economică. Aceste măsuri au restrâns modul obișnuit de viață, populația și-a redus ieșirile în zonele publice, iar acest fapt a cauzat și o diminuare a consumului. La fel, în ian-sep:20 exportul de bunuri și servicii s-a diminuat cu 17,3% f-a-p și a contribuit la comprimarea PIB-ului cu 5,4 p.p.. Datorită creșterii investițiilor publice, formarea brută de capital fix a cunoscut o contractare minoră, cu 0,8% f-a-p și a avut o contribuție apropiată de 0 p.p. la modificarea PIB-ului. Reducerea importurilor de bunuri și servicii cu 12,6% f-a-p, a temperat din reducerea PIB-ului cu 6,6 p.p..

Tabelul 2. Ritmul de creștere și contribuția componentelor de utilizări la formarea PIB

	Ritmul de creștere, %	Contribuția, p. p.
Consumul final al gospodăriilor populației	-9	-7,3
Consumul final al AP și IFSP	-2,4	-0,4
Formarea brută de capital fix	-0,8	-0,2
Variația stocurilor	X	-1,7
Exportul de bunuri și servicii	-17,3	-5,4
Importul de bunuri și servicii	-12,1	-6,6

Notă: AP – administrație publică; IFSP instituții fără scop lucrativ în serviciul gospodăriilor casnice

Sursa: BNS.

Dinamica salariilor din 2020 oferă o imagine trunchiată privind impactul crizei asupra bunăstării populației. În ian-oct:20, salariul mediu brut pe economie a crescut, în termeni reali, cu 4,2% f-a-p. Avansarea a fost determinată, preponderent, de majorarea salariului în sectorul real, cu 5% f-a-p. În sectorul bugetar creșterea salariului real a fost mult mai lentă și a constituit 1,8% f-a-p. Totuși, această sporire este destul de amăgitoare. Astfel, salariul mediu se calculează ca raport dintre fondul de salarizare și numărul de angajați. Dacă scăderea fondului de salarizare este mai mică decât reducerea numărului de lucrători, atunci statistic avem o creștere a salariului. O astfel de situație a fost specifică pentru anul 2020. Deși nu sunt date finale privind fondul de remunerare și numărul salariaților, sunt alte variabile care indică asupra unei dinamici mai nefavorabile a numărului de angajați în raport cu evoluția salarizării. În ian-sep:20, impozitele aferente fondului de salarizare s-au redus în termeni reali și au sporit în termeni nominali. Contribuțiile de asigurări sociale de stat obligatorii au crescut, în prețuri curente, cu 1,9% f-a-p și s-a redus, în prețuri comparabile, cu 2,6%, iar primele de asigurări medicale obligatorii de asistență medicală s-au majorat, în expresie nominală, cu 1,5% f-a-p și au descrescut, în termeni reali, cu 3% f-a-p. În aceeași perioadă numărul persoanelor ocupate formal s-a redus cu 4% f-a-p. O evoluție similară s-a atestat și în 2009. Atunci salariul real s-a majorat cu 1,3% deoarece scăderea numărului salariaților cu 4% a fost însoțit de o creștere a fondului de remunerare cu 1,5%. În fond, în ultimele crize prin care a trecut Republica Moldova, dinamica salarizării nu a reflectat, destul de

bine evoluția bunăstării populației. Din acest considerent, în perioadele de declin economic, acest indicator trebuie de tratat cu atenție de către decidenții de politici.

În 2020 remiterile au cunoscut o reducere minoră, iar această evoluție a reprezentat o premieră ce nu s-a încadrat în tiparele specifice crizelor precedente. În ian-sep:20, remiterile au scăzut cu 2,4% f-a-p, iar contribuția acestora la înrăutățirea situației economice a fost redusă. Această evoluție diferă de dinamica înregistrată în 2009 și în 2015, când remiterile s-au diminuat cu 36,2 și, respectiv cu 26,2%. Atât în 2009, cât și în 2015 reducerea remiterilor a reprezentat un factor determinant pentru comprimarea activității economice. Mai mult, descreșterea remiterilor în 2020, a fost cauzată de evoluția din T2:20, când s-a atestat o scădere cu 15,3% f-a-p, în timp ce în T1:20 și T3:20 s-au înregistrat creșteri cu 7,2% și 1,9% f-a-p (Figura 5). Reducerea din T2:20 a fost determinată de faptul că în acea perioadă la nivel internațional, inclusiv în multe state în care lucrează emigranții moldoveni, au fost implementate măsuri de blocare a activităților economice pentru stoparea răspândirii Covid-19. Este evident că aceste măsuri au afectat veniturile emigranților moldoveni, ceea ce s-a răsfrânt și asupra nivelului remiterilor. Totodată, o mare parte din moldovenii care lucrează peste hotare au activități stabile în țările în care stau. De asemenea, o parte din emigranții moldoveni au beneficiat de stimulente fiscal-bugetare în statele în care trăiesc. Acești factori au influențat pozitiv nivelul remiterilor și au compensat reducerea din T2:20, ceea ce în consecință a determinat o scădere minoră a acestui tip de transferuri în ian-sep:20.

Figura 5. Evoluția remiterilor, creștere f-a-p, %

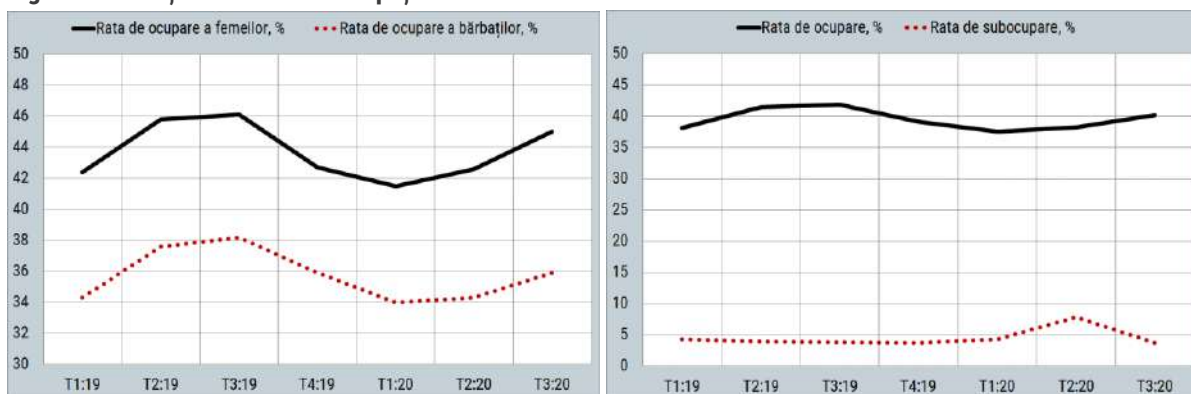
Sursa: BNS, calculele Expert-Grup.

În Republica Moldova crizele afectează bunăstarea populației prin reducerea ocupării. Criza din 2009 și cea din 2020 s-au caracterizat prin creșterea salariului mediu și reducerea populației ocupate. În 2009, populația ocupată s-a diminuat cu 5,3%, iar salariul mediu a crescut, în termeni reali, cu 8,6%. În ian-sep:20 populația ocupată s-a redus cu 5,6% f-a-p, iar salariul mediu a cunoscut o creștere. O explicație a acestor evoluții se referă la nivelul scăzut al salariilor, o situație care este caracteristică pentru Moldova. În cazurile de comprimare a activității economice, pentru a-și diminua costurile salariale patronii au 2 posibilități: (1) menținerea sau scăderea salariilor însoțită de reducerea mai rapidă a personalului sau (2) scăderea salariilor, însă cu menținerea salariaților. În acest context, trebuie de menționat că reducerea orelor lucrate, la fel poate fi tratat ca o reducere de personal. În condițiile în care, remunerarea și așa este joasă, o scădere adițională a salariilor poate duce la o plecare masivă a lucrătorilor. În aceste condiții, reducerea costurilor salariale se poate obține prin diminuarea mai lentă sau, chiar, menținerea salariilor în raport cu o scădere mai accentuată a personalului, care se realizează fie prin concedierea unei părți din angajați, fie prin reducerea programului de lucru.

În condițiile crizei din 2020, nivelul ocupării s-au diminuat, însă a crescut rata sub-ocupării. În ian-sep:20 populația ocupată s-a redus cu 5,6% f-a-p, în special în cazul femeilor, care au fost mult mai afectate față de bărbați. Astfel, în ian-sep:20 numărul bărbaților ocupați a scăzut cu 4,5% f-a-p (20,3 mii persoane), iar la femei s-a atestat o descreștere

cu 6,9% f-a-p (29,3 mii persoane). Scăderea mai accentuată a ocupării pentru femei în raport cu cea a bărbaților a fost determinată, inclusiv, și de sistarea activității instituțiilor de învățământ. Cineva din părinți, practic, a fost obligat fie să se concedieze, fie să-și reducă programul de lucru, pentru a supraveghea copii rămași acasă și în mare parte, această sarcină a revenit femeilor. Evoluția dată poate fi explicată prin următorii factori: (1) salariile bărbaților sunt mai mari ca cele ale femeilor (în 2019 salariul mediu al bărbaților era cu 16,4% mai mare ca cel al femeilor) și, de obicei, la muncă renunță membrul gospodăriei ce are o remunerare mai redusă, și (2) în familiile din Republica Moldova, în mod tradițional, femeile își asumă rolul de îngrijire a copiilor. Evoluțiile negative de pe piața muncii s-au reflectat și în ratele de ocupare. În 2020 ratele trimestriale de ocupare au fost inferioare celor înregistrate în 2019. Totuși, pe parcursul anului s-a atestat o ameliorare a situației, iar rata de ocupare s-a majorat de la 37,5% în T1:20 până la 40,1% în T3:20. Totodată, în perioada crizei discrepanța dintre ratele de ocupare ale bărbaților și femeilor s-a majorat (Figura 6). În ian-sep:20, rata de ocupare a bărbaților s-a majorat de la 41,5 la 45%, iar rata de ocupare a femeilor a crescut de la 34 și 35,9%. În consecință, în ian-sep:20 diferența dintre ratele de ocupare s-a majorat de la 7,5 la 9,1 p.p.. Totodată, scăderea ocupării a fost însoțită de creșterea sub-ocupării. Numărul persoanelor sub-ocupate a sporit cu 25% f-a-p în Ian-Sep:20, însă creșterea sub-ocupării s-a concentrat în T2:20 (Figura 6). Atunci rata de sub-ocupare a atins nivelul de 7,8% și s-a dublat față de T2:19. Anume în această perioadă a fost sistată funcționarea instituțiilor educaționale, iar părinții au fost nevoiți să-și reducă programul de lucru pentru a avea grijă de copii. În T1:20 și T3:20 s-au atestat nivele de sub-ocupare de 4,3% și respectiv, de 3,7%, iar acest valori au fost apropiate de ratele înregistrate în T1:19 și T3:19.

Figura 6. Evoluția indicatorilor ocupaționali

Sursa: BNS, calculele Expert-Grup.

Recesiunea a afectat cel mai tare populația ocupată informală. În ian-sep:20, numărul de salariați angajați formal s-a redus cu 3,7% f-a-p, în timp ce numărul de salariați ce activau informal a scăzut de câteva ori mai rapid (-16,6% f-a-p). Numărul de persoane ce activau informal și nu avea calitatea de salariat s-a diminuat cu 38,1% f-a-p. Această evoluție poate fi explicată prin faptul că întreprinderilor din sectorul informal le-a fost mult mai dificil să-și mențină activitatea decât companiilor ce activează în sectorul formal. Ori, companiile din sectorul formal, în condițiile crizei, au putut contracta credite bancare sau, chiar, au beneficiat de măsurile de suport ce derivă din „Legea nr. 60 din 23-04-2020 privind instituirea unor măsuri de susținere a activității de întreprinzător” cum ar fi subvenționarea plății dobânzilor la creditele accesate de antreprenori sau programul de rambursare a TVA, în timp ce întreprinderile informale nu pot utiliza aceste posibilități.

În ramurile economice, cea mai mare scădere a populației ocupate s-a atestat în construcții și în industrie. În ian-sep:20, numărul persoanelor ocupate în construcții s-a redus cu 7,3% f-a-p, iar în industrie scăderea a constituit 7,2% f-a-p. În sectorul serviciilor diminuarea a fost mai lentă și s-a cifrat la 5,8% f-a-p. Agricultură a cunoscut cea mai mică descreștere a populației ocupate, doar cu 3,6% f-a-p. Această evoluție poate fi explicată prin faptul că populația angajată în agricultură a rămas în sector deoarece oportunitățile de angajare în alte sectoare sau emigrarea peste hotare la lucru au fost limitate pe perioada crizei. Totodată, impactul secetei este perceput drept fiind temporar, cu o recuperare anticipată de fermieri pentru 2021-2022.

Proгноze și provocări pe termen scurt și mediu

În 2021, pe fundalul relansării economice se anticipează o creștere a salariilor și pensiilor. Estimăm că în 2020 salariul real a crescut cu 4%, iar pentru 2021 anticipăm o majorare cu doar 1,7%. Avansarea salariului va fi determinată de creșterea reală a fondului de remunerare a muncii cu 2,3% - evoluție influențată, la rândul său, de recuperarea economică. În 2020 pensia medie s-a majorat, estimativ, în expresie reală cu 3,1%, iar pentru 2021 prognozăm o creștere similară, cu 3,3%.

Declinul consumului final din 2020, practic, va fi integral recuperat de ascensiunea prognozată din 2021. În 2020 consumul final s-a redus estimativ cu 7,7%, iar pentru 2021 previzionăm o majorare cu 8,3%. Avansarea din 2021 se va datora majorării veniturilor, dar și efectului statistic. În T2:21 se va atesta o creștere semnificativă, în expresie anuală, a consumului. Acest fapt se va datora și bazei de comparație foarte joase, deoarece în T2:20, din cauza aplicării măsurilor de blocare a activităților social-economice s-a produs cea mai mare scădere a consumului din 2020.

După scăderea din 2020, indicatorii ocupaționali vor cunoaște o creștere lentă în 2021. Recesiunea din 2020 a cauzat o reducere a populației ocupate cu circa 6,1% și a numărului de salariați - cu 3,5%. În 2021, pe fundalul presupusei relansări economice, situația de pe piața muncii va cunoaște o anumită ameliorare. Proiecțiile indică asupra unor creșteri marginale cu 1,3% în cazul populației ocupate și cu 1% pentru numărul de salariați. Cererea de muncă va fi temperată de majorarea productivității, iar acest fapt va cauza o avansare lentă a indicatorilor ocupaționali.

Principala provocare pentru gospodării în 2021 se referă la viteza redusă a recuperării economice. Deși se anticipează un fundal destul de favorabil, caracterizat prin avansarea economiei globale cu 5,5%⁹ și a UE cu 4,1%¹⁰, precum și creșterea accelerată a agriculturii în interiorul țării, există mai multe incertitudini ce ar putea frâna din elanul recuperator. Cea mai mare provocare ține de gestionarea pandemiei Covid-19. Apariția unei noi tulpini a virusului, precum și întârzierile în livrarea vaccinurilor către statele UE aduc o anumită doză de pesimism și temperează optimismul privind depășirea rapidă a coronacrisei. Instabilitatea politică internă și deciziile politicianiste votate de Parlament pe 16.12.2020 (micșorarea vârstei de pensionare și anularea plăților pe care trebuie să le facă Guvernul către BNM și care derivă din garanțiile de stat acordate Băncii Centrale în contextul acordării creditelor de urgență băncilor falimentare: Banca de Economii, „Banca Socială” și „Unibank”) va duce la scăderea credibilității Guvernului Republicii Moldova, fapt care se va transpune în condiții mult mai dificile de finanțare a deficitului bugetar din surse externe. În consecință, pot fi periclitate perspectivele de creștere economică.

O provocare se referă la faptul că deși există o abundență de informații statistice, autoritățile publice nu dispun de un sistem de date ce ar putea reflecta într-o manieră realistă dinamica socio-economică în cazul crizelor. Sistemul statistic din Republica Moldova este reprezentat de mai multe instituții care generează diverse date, inclusiv cu caracter public, care sunt furnizate cu o periodicitate diferită. În pofida acestui fapt autoritățile nu dispun de un sistem de indicatori, care să cuprindă cele mai relevante variabile economice. Sistemul de indicatori poate să fie utilizat ca instrument de analiză și să servească drept suport pentru luarea deciziilor în situații de criză. În linii mari, crearea unui sistem de date presupune realizarea unei trieri a indicatorilor nerelevanți. De exemplu, în cazul crizelor, în Republicii Moldova, analizarea salariului mediu pe economie ar putea oferi o imagine eronată. Însă datele privind procurarea carburanților sau importul de bunuri finale pentru consum ar fi indicatori mult mai informativi.

⁹ <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2020/October>

¹⁰ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip136_en_2.pdf

Finanțe publice

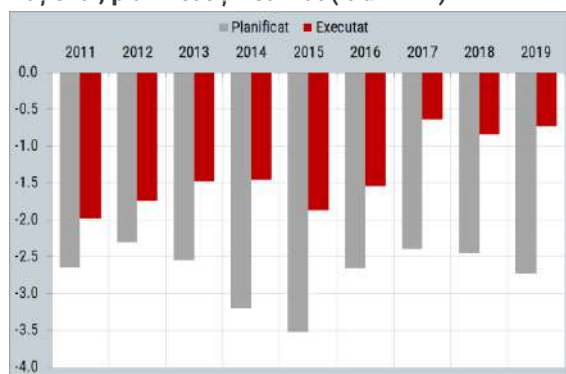
Situația excepțională generată de pandemie s-a extins și în finanțele publice. Răspândirea la scară a pandemiei de Covid-19 a forțat statele lumii să opteze pentru deficite record ale bugetului public în eforturile de adaptare și limitare a efectelor asupra economiei. Republica Moldova, care a intrat în anul 2020 cu un spațiu fiscal extrem de limitat după mai multe scrutine electorale, nu a fost excepție de la regulă.

Evoluții principale

Așa cum tabloul macroeconomic s-a schimbat în anul 2020 cu o frecvență mult mai mare, acest fapt și-a găsit reflectie și asupra bugetului public național (BPN). Pe parcursul anului, autoritățile au efectuat 3 rectificări bugetare. Chiar dacă în cadrul ultimului exercițiu de modificare a parametrilor bugetari de la începutul lunii septembrie se estima un deficit de 8 la sută din PIB, datele efective denotă un deficit mult mai mic (5,5% din PIB pe bugetul de stat și 5,3% pe BPN), fapt cauzat de anularea, optimizarea sau sub-executarea mai multor programe de cheltuieli (ex: sub-executarea programelor de suport firmelor și populației în condițiile pandemiei). Principalele surse de acoperire a deficitului bugetului public l-a constituit emisiunea de valori mobiliare de stat prin majorarea plafonului de îndatorare de pe piața internă de la 2 la 6 miliarde MDL, dar și asimilarea de împrumuturi externe de circa 9,7 miliarde MDL, deși valoarea dată estimată la început de septembrie depășea 17 miliarde MDL.

În anul 2020 veniturile bugetului au scăzut ușor, în timp ce cheltuielile au crescut. Comparativ cu datele anului 2019, veniturile totale ale bugetului public național (BPN) au constituit 62,6 miliarde MDL, în descreștere în termeni nominali cu -0,5% f-a-p, iar cheltuielile – 73,3 miliarde MDL, cu 11,1% mai mult f-a-p (7,3 miliarde MDL). Astfel, reieșind din estimările veniturilor BPN la aprobarea legii bugetului pentru anul 2020 (69,2 miliarde MDL), se poate constata că în anul 2020 urmare a pandemiei, bugetul public a ratat venituri de circa 8 miliarde MDL. În același timp, nici cheltuielile pentru anul 2020 nu au fost executate în proporție deplină. Dacă la începutul anului se planifica un quantum al cheltuielilor publice de 76,6 miliarde MDL, datele efective arată un volum al acestora cu 3,3 miliarde MDL mai mic și cu 4 miliarde mai puțin chiar decât estimările din luna septembrie, ceea ce poate fi perceput mai degrabă negativ, în condițiile în care de exemplu sprijinul pentru comunitatea de afaceri și populație a fost extrem de modest. În același timp s-au materializat riscurile anticipate în ediția anterioară a MEGA¹¹ pentru finanțele publice ce țin de potențialul caracter electoral al măsurilor de cheltuieli bugetare în contextul alegerilor prezidențiale 2020, atunci când guvernarea a amplificat angajamentele sociale și de investiții capitale, în stilul guvernărilor precedente. Astfel din contul creșterii investițiilor publice în T2:2020 și T3:2020, cu circa 23% f-a-p (din contul proiectelor cu finanțare externă și finanțarea lucrărilor de infrastructura a drumurilor finanțat din contul Fondului Rutier) s-a compensat scăderea semnificativă a investițiilor private.

Figura 7. Evoluția deficitului Bugetului Public Național, planificat și realizat (% din PIB)

Sursa: Calculele autorului în baza datelor Ministerului Finanțelor

Figura 8. Analiza comparativă a soldului BPN în luna mai (% din veniturile totale ale BPN)

Sursa: Calculele autorului în baza datelor Ministerului Finanțelor

¹¹ https://www.expert-grup.org/media/k2/attachments/MEGA_editia_XXI.pdf

Reieșind din tabloul macroeconomic al anului 2020, instituțiile responsabile de colectarea impozitelor (Serviciul Vamal și Inspectoratul Fiscal de Stat) au avut un rezultat extrem de bun, favorizat inclusiv de scăderea mai pronunțată a activităților din sectorul informal (ex: închiderea piețelor, restricții HoReCa), consumul fiind astfel mai mult direcționat către canalele formale din comerț. Comparativ cu datele anului 2019, veniturile în termeni nominali ale bugetului de stat, totale colectate sunt mai mici cu -3,7% (1,46 miliarde MDL), în urma scăderii veniturilor generale și colectate cu -3,7% (1,46 miliarde MDL). Totodată, veniturile proiectelor finanțate din surse externe sunt ușor mai mari f-a-p cu 1,3% (4,5 milioane MDL). Veniturile administrate de către Serviciului Fiscal de Stat, comparativ cu 2019 sunt mai mici cu -1,1% (-183,8 milioane MDL), constituind 17,05 miliarde MDL. Veniturile administrate de către Serviciul Vamal au constituit 22,5 miliarde MDL, fiind în descreștere cu -1,6% (-369,8 milioane MDL) f-a-p. Din suma totală de venituri generale și colectate (38,15 miliarde MDL), încasările din impozite și taxe constituie 35,77 miliarde MDL, ceea ce este cu -1,8% (-640 milioane MDL) mai puțin față de aceeași perioadă a anului trecut. Încasările din taxa pe valoare adăugată, ținând cont de restituiri, au constituit 19,69 miliarde MDL (51,6% din veniturile totale) și comparativ cu anul 2019 sunt mai mici cu -2,0% (405 milioane MDL). Veniturile din accize, ținând cont de restituiri, au constituit 6,46 miliarde MDL, ceea ce este cu 3,9% (245,6 milioane MDL) mai mult comparativ cu anul trecut. Restituirea taxei pe valoare adăugată (TVA) a constituit 2,95 miliarde MDL, cu doar 1,6% (47,6 milioane MDL) mai mult comparativ cu anul 2019, asta chiar dacă autoritățile au planificat utilizarea acestui instrument pentru susținerea mediului de afaceri în condițiile pandemiei.

Deși granturile externe au fost planificate drept o sursă importantă de venituri pentru 2020, rezultatele efective arată o asimilare modestă a acestora. Chiar dacă în proiectul legii bugetului a fost planificat ca asimilarea granturilor externe să constituie circa 4% din venituri (1,77 miliarde MDL), datele pe execuția bugetului indică asupra unui volum de finanțări nerambursabile atrase la buget de doar 624,4 milioane MDL, ceea ce este de 2,5 ori mai puțin comparativ cu indicatorul din anul 2019. Asupra acestui rezultat a contribuit și ratarea de către autorități a celei de-a treia tranșe din asistența macrofinanciară din partea UE de 40 milioane Euro, din care jumătate reprezenta porțiune de grant.

Pentru a ajuta țările partenere să abordeze efectele pe termen scurt și lung ale pandemiei, pe 8 aprilie, Comisia Europeană a combinat resursele bugetului UE, statelor membre ale UE și instituțiile financiare internaționale într-un pachet „Echipa Europei”. Aceasta a inclus sprijin de urgență pentru țările Parteneriatului estic de până la 962 milioane EUR.¹² Moldova a beneficiat în acest cadru cu un sprijin bilateral din partea UE de 87 milioane EUR, mobilizat prin retransmiterea fondurilor UE existente angajate în Republica Moldova. Fondurile vor fi direcționate pentru a răspunde nevoilor imediate, cum ar fi sprijinirea sectorului sănătății și a celor mai vulnerabile grupuri din societate, precum și a obiectivelor pe termen mediu de limitare a impactului social și economic al pandemiei. UE își reorientează și își mărește sprijinul bugetar către guvernul moldovenesc pentru a ajuta la finanțarea, de exemplu, a materialelor și echipamentelor medicale sau a schemelor de protecție socială pentru cei mai vulnerabili. De asemenea, Banca Mondială a lansat Proiectul de răspuns COVID-19 în caz de urgență al Moldovei (52,9 milioane EUR). Proiectul urmărește să ia măsuri eficiente și în timp util pentru a răspunde pandemiei COVID-19 prin consolidarea sistemului național de sănătate al țării și reducerea riscurilor sociale.¹³ Principala îngrijorare la acest capitol o constituie eficiența cheltuielilor finanțate din aceste resurse, mai ales în condițiile în care există evidențe despre utilizarea ineficientă sau nepotrivită ale acestora, clientelism politic, în special pe achizițiile publice din sănătate.¹⁴

Proгноze și provocări pe termen scurt și mediu

Politica fiscală adoptată pentru 2021 este puțin corelată cu principalele provocări ale anului. Deși comparativ cu alți ani, politica fiscală a fost supusă unui proces mai larg de consultări, finalitățile acesteia sunt centrate aproape exclusiv pe consolidarea veniturilor publice. În același timp, aceasta conține puține elemente care ar putea servi

¹² <https://covid19.who.int/region/euro/country/md>

¹³ <https://www.worldbank.org/en/news/loans-credits/2020/04/24/moldova-emergency-covid-19-response-project>

¹⁴ <https://newsmaker.md/ro/ce-nu-e-in-regula-cu-licitatiile-si-achizitiile-publice-in-conditiile-starii-de-urgenta-din-moldova-analiza-nm/>

dezideratului de recuperare economică al anului 2021. Mai mult decât atât, măsura de anulare a scutirii personale pentru soț/soție sub falsul argument că facilitatea dată ar stimula încadrarea persoanelor apte de muncă în cadrul pieței muncii este puțin inspirată în condițiile actuale de criză și de pierdere a surselor de venit pentru multe familii. Plafonarea taxelor locale și reglementarea acestora pe termen mediu (3 ani), cu majorarea anuală în mărimea ratei inflației a avut loc în lipsă de consens cu APL-urile, fiind impusă din poziții de forță de către puterea centrală și fără a ține cont de spectrul larg de implicații al măsurii date. Politica fiscală adoptată nu conține măsuri care să stimuleze activitatea investițională din sectorul privat, reanimarea căreia reprezintă una din principalele provocări a anului în curs. Mai mult, unele din măsurile existente care permiteau scutirea de TVA pentru activitatea investițională¹⁵ au fost eliminate. De asemenea, politica fiscală nu conține măsuri stimulative și de suport precum oferirea condițiilor de accesare a restructurării obligațiilor bugetare pentru sectoarele care rămân cele mai afectate de criza pandemică, instituirea pentru anul 2021 a unui sistem de bonificații pentru întreprinderi la plata în timpul corespunzător a impozitului pe venit, instituirea unor stimulente fiscale, precum aplicarea unui nivel redus al TVA în cazul plăților electronice prin internet pentru susținerea digitizării etc. Cea mai importantă măsură de suport cu implicații fiscale din 2021 este aplicarea mecanismului de subvenționare a întreprinderilor care angajează persoane cu dizabilități, tineri, oameni care și-au pierdut locul de muncă acasă sau în străinătate din cauza pandemiei, pentru care au fost bugetați 200 milioane MDL, însă la moment încă nu este dezvoltată modalitatea de punere în aplicare a măsurii date.

Adoptarea bugetului de stat pentru 2021 a trezit multe polemici și îngrijorări, pe fundalul lipsei de transparență a procesului de aprobare a acestuia, lipsei consultărilor și aprobarea măsurilor cu caracter electoral. Proiectele Politicii fiscale/vamale și a Legii Bugetului de Stat 2021 au fost transmise în Parlament de către Guvern abia la 1 decembrie 2020 și pe marginea acestuia nu au fost organizate discuții parlamentare veritabile, documentul promovând deschis clientelismul politic, toate acestea, în lipsa resurselor de acoperire a cheltuielilor, cu încălcarea crasă a prevederilor Legii finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale și a Regulamentului Parlamentului. Un exemplu este și distribuirea prin Anexa 7 a Legii bugetului de stat, a peste 350 milioane MDL cu o discreție politică discriminatorie și periculoasă. Pe lângă faptul că este un exemplu prost de abuz al puterii deliberative în stat, Parlamentul a dat un semnal extrem de periculos pentru statul de drept, în care abuzul majorității este legalizat, reducând toate eforturile de bună guvernare și gestiune a resurselor bugetare făcute din 2009 înapoi la zero. Mai grav este și faptul că în situația pandemiei și a crizei asociate cu aceasta, modificările făcute în Parlament nu vin să rezolve nici una din problemele actuale ale țării: creșterea ratei șomajului, problemele din sistemul de sănătate, educație, sectorul real al economiei.

Problema plafonării taxelor locale, rămâne o temă controversată, în lipsa unui dialog veritabil și a unei platforme care să analizeze limitările pe care aceste plafoane le pune pentru primării, dar și a unei profunde neînțelegeri a ce înseamnă autonomia autorităților locale. Ignorarea interesului comun al autorităților locale a deputaților, ne face să credem că domniile lor au uitat că fiind aleși pe circumscripții electorale, ei ar trebui să reprezinte interesele acestora și în Parlament.

Prognoză că în anul 2021 veniturile totale ale BPN vor avansa în termeni nominali cu 4,1% f-a-p, conform scenariului de bază și 3,7% f-a-p conform scenariului alternativ, iar cheltuielile - cu aproximativ 11,3% f-a-p conform scenariului de bază și -4,23 f-a-p conform scenariului alternativ (deficit diminuat). Rezultatul acestei dinamici va fi un deficit bugetar estimat la 6,79% din PIB în cazul scenariului de bază. Dacă se va realiza scenariul reducerii cheltuielilor bugetare care depind direct de sursele externe de finanțare, deficitul bugetar se va încadra în limitele de 4,56% din PIB. Situația epidemiologică a determinat și faptul că nivelul planificat al deficitului nu se încadrează în regula bugetar-fiscală stabilită în legea finanțelor publice de 2,5% din PIB calculat fără granturi. Din această sumă, deficitul aferent proiectelor investiționale finanțate din contul împrumuturilor externe va constitui 10,3 miliarde MDL. Principalele surse de finanțare a deficitului bugetului de stat sunt surse externe, intrări nete din împrumuturi externe pentru suport bugetar (1,4 miliarde MDL) și implementarea proiectelor finanțate din surse

¹⁵ Eliminarea scutirii de TVA cu drept de deducere, a accizei, a scutirii de taxa vamală și taxa pentru efectuarea procedurilor vamale pentru importul și/sau livrarea pe teritoriul țării a mărfurilor, serviciilor destinate proiectelor de asistență investițională, finanțate din contul împrumuturilor (art.104 lit.c1), art.124 alin.(3) lit.b) din CF, art. 28 lit.n) din Legea 1380/1997.

externe (FMI, UE, BM, BERD) – aproximativ 8,01 miliarde MDL. Din surse interne sunt emisiunile de valori mobiliare de stat și mijloace din privatizarea patrimoniului public (dintre care: emisiunea netă a valorilor mobiliare de stat pe piața primară – 1,4 miliarde MDL.

Și în 2021, proiectele investiționale planificate să fie finanțate din surse externe ar putea fi executate în proporție redusă. Cu titlu de exemplu, dacă este să vorbim despre nivelul executării mijloacelor fixe în 2019, acesta a fost de 70% față de nivelul prognozat și doar 50% nivelul executării resurselor financiare destinate investițiilor capitale, tendință continuată în 2020 (la 11 octombrie 2019, 70% față de nivelul prognozat și doar 60% nivelul executării resurselor financiare destinate investițiilor capitale). În aceste condiții există riscul utilizării ineficiente și imobilizării resurselor publice în proiecte care își pot pierde actualitatea și importanța pentru dezvoltarea economică și creșterea nivelului de trai al populației țării. În același timp, atât timp, cât se alocă spațiu fiscal proiectelor de investiții capitale existente, nu pot fi demarate noi proiecte care ar putea genera schimbări importante.

Unul din riscurile importante pentru prognoză ține de incertitudinea privind finanțarea externă. La o lună de la începutul anului, deși a fost reluată parțial asistența externă pe partea de granturi și împrumuturi, există riscuri reale ca prognozele Guvernului să nu se realizeze. În primul rând, programul de asistență FMI nu a fost semnat, din cauza caracterului electoral al unor măsuri bugetare, măsuri de politică bugetar-fiscală care nu corespund angajamentelor internaționale asumate.

Subiect special: Răspunde oare bugetul de stat pentru 2021 necesităților persoanelor vulnerabile în condițiile pandemiei?

În continuare, vom reflecta modul în care a fost integrat principiul egalității de gen în procesul de bugetar, prin prisma încadrării acestui principiu în cadrul fiecărui grup vulnerabil, egalitatea de gen fiind un pilon important în fiecare din ele. Acest lucru va fi efectuat prin analiza mai multor categorii de grupuri vulnerabile, prin prisma instrumentelor și mecanismelor planificate pentru a combate inegalitățile, care s-au evidențiat pe durata crizei pandemice (închiderea școlilor și grădinițelor fără alternative pentru îngrijirea copiilor pe parcursul zilei, lipsa unui suport de stat pentru părinții care au fost nevoiți să-și părăsească locul de muncă pentru a putea avea grijă de copii etc.).

Din cauza impactului negativ a crizei pandemice din anul 2020, vulnerabilitățile sociale, care deja constituiau o provocare majoră pentru Republica Moldova, s-au aprofundat din cauza restricțiilor care au fost impuse pentru evitarea răspândirii virusului. Acest lucru s-a reflectat în mod particular asupra grupurilor vulnerabile, cu preponderență, asupra femeilor din aceste grupuri. Deși aceste categorii ale populației deja se confruntau cu o serie lungă de provocări, criza pandemică a scos la iveală defectele și punctele slabe ale unor politici de stat în ceea ce privește susținerea grupurilor vulnerabile, acestea fiind puse în fața unor provocări și mai mari. Acest lucru care s-a reflectat evident și în inabilitatea sistemului de a răspunde eficient situațiilor de criză atunci când vorbim despre sistemul de protecție socială și economică a grupurilor vulnerabile din societatea noastră.

La 16 decembrie 2020 a fost adoptată legea cu privire la bugetul de stat și politica bugetar-fiscală pentru anul 2021 care urma să conțină o serie de mecanisme de ameliorare sau îmbunătățire a situației precare în care au fost puși cetățenii care sunt parte a grupurilor vulnerabile. În special, ar fi trebuit să fie adresate principalele probleme ce țin de accesul la serviciile educaționale și sociale atât a femeilor, cât și bărbaților, o evaluare a măsurilor de suport a mediului de afaceri și revizuirea acestuia pentru ca să includă și alte categorii de beneficiari, în special tinerii, accesul la medicamente și produse alimentare accesibile în contextul scumpirilor inevitabile în urma adoptării modificărilor la politica bugetar-fiscală, menținerea și crearea locurilor de muncă etc.¹⁶ Din păcate, Legea bugetului de stat 2021 și politica fiscală în acest an nu adresează nici una din aceste probleme, decât tangențial, fragmentat, ba mai mult vine cu o serie de măsuri care cresc povara fiscală, în special asupra tinerilor, ignoră problemele cu care

¹⁶ <https://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/raportul-de-stare-a-tarii>

se confruntă femeile angajate sau nu, și nu oferă măsuri de suport suplimentare persoanelor în etate și persoanelor cu dizabilități.

Asigurarea respectării principiului egalității de gen, prin prisma reflectării necesităților grupurilor vulnerabile în bugetul pentru 2021 este o sarcină atât nerealizată, cât și invizibilă în politicile bugetare în acest an. La acest moment, una din provocările principale în analiza bugetelor pentru anul 2021 o constituie disponibilitatea datelor dezagregate din perspectivă de gen. În același timp, rapiditatea cu care au fost aprobate și adoptate proiectele de legi cu privire la buget nu a permis să existe un nivel de transparență adecvat cu privire la modul și raționamentele care au condus la luarea anumitor bugetare pentru a reflecta necesitățile grupurilor vulnerabile în bugetul de stat și pentru a asigura, totodată integrarea principiului egalității de gen. Aceste aspecte sunt elemente absolut necesare, mai ales în contextul în care pandemia a demonstrat că în situații de criză, în cadrul aceluiași grup vulnerabil, probabilitatea ca femeile să fie mai mult afectate este mare pe unele dimensiuni (menținerea în câmpul muncii, accesul la servicii sociale și educaționale), iar bărbații sunt afectați la rândul lor diferit, din perspectiva accesului la servicii medicale, sociale, împreună afectați de presiunea financiară asupra familiei etc.

Impactul crizei a fost resimțit neuniform de diferite grupuri ale populației, din perspectivă de gen, femeile din cadrul fiecărui grup vulnerabil au fost afectate în mod particular, aflându-se în situația în care influența anumitor restricții, indiferent de locul de muncă sau activitatea economică pe care o desfășoară, a avut un impact major asupra continuității acestei activități. În consecință, spre exemplu, 32% din femei au menționat că au fost nevoite să lucreze de acasă ori să stea acasă în perioada aprilie-noiembrie 2020, în timp ce media pe țară a fost de 26%. În general, efectele crizei a evidențiat un nivel de vulnerabilitate și mai înalt printre anumite grupuri de cetățeni, din cauza unui nivel scăzut de venituri, a specificului ramurii economice în care sunt încadrate aceste persoane dar și dependența de instituțiile de învățământ preșcolar și școlare (persoanele cu copii mici).¹⁷ În continuare, vom analiza efectele crizei asupra anumitor grupuri vulnerabile, prin prisma preponderenței impactului crizei asupra femeilor și modul în care aceste aspecte au fost (sau nu) reflectate în bugetul pentru anul care urmează.

Persoanele vârstnice

Luând în considerație trăsăturile specifice ale virusului SARS-Cov-2, persoanele în vârstă (pensionate deja sau încă nu) se numără printre grupul cu cel mai înalt risc de infectare dar și de grad de mortalitate. În contextul în care persoanele vârstnice deja se confruntă cu venituri foarte mici (în special cei care sunt pensionați), riscul amplificării ratei de sărăcie printre aceștia a crescut semnificativ. Una din cauze este inclusiv necesitate realocării resurselor bugetare către susținerea sistemului de sănătate publică, ceea ce poate reduce din plățile unice sub formă de suport pentru pensionari sau amânarea temporară a lor etc. Indexarea pensiilor cu 0,6% și 0,2% și amânarea indexării plăților sociale în 2021 nu adresează cel puțin 2 probleme importante pentru această categorie de cetățeni: scumpirea medicamentelor și scumpirea produselor alimentare de bază. Majorarea bazei de calcul a prețului la medicamente din 31 decembrie 2020 în baza unui ordin de modificare a prețurilor la medicamente al Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției sociale la solicitarea Agenției Medicamentului este argumentată ca fiind o consecință a deprecierii valutei naționale în raport cu principalele monede de referință. Astfel, prețurile de la producător, aprobate în lei, vor crește cu minim cinci la sută, iar prețul final al medicamentelor ar putea să mai crească. În același timp, luând în considerație amploarea pandemiei după prima jumătate a anului, persoanele vârstnice au tendința de a lua unele măsuri de precauție în cazul infectării, procurând în avans medicamente recomandate pentru tratare, acestea nefiind incluse în lista medicamentelor compensate, astfel, impactând și mai mult veniturile lor. În același timp, în contextul unui an în care și sectorul agricol a suferit semnificativ din cauza secetei, ceea ce poate duce la creșterea prețurilor pentru unele produse de bază, va avea un impact nefavorabil asupra acestui grup vulnerabil, expunându-l la un nivel de sărăcie și mai mare. În acest context, având în vedere speranța de viață în Republica Moldova pentru femei este mai mare decât pentru bărbați, femeile vârstnice solitare sunt într-un număr mai mare decât bărbații, iar pensiile pentru femei, tradițional fiind mai joase (ele fiind încadrate în câmpul de muncă fie mai puțin timp decât bărbații, fie

¹⁷ <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6840>

lucrând pentru salarii mai scăzute), estimăm că criza pandemică va afecta femeile vârstnice cu pensii joase în mod particular.

Persoanele tinere

Luând în considerație instalarea destul de rapidă a restricțiilor din primăvara anului 2020 și o comunicare destul de proastă a autorităților cu privire la măsurile de suport a antreprenorilor și a mediului de afaceri în contextul crizei pandemice, tinerii încadrați în locuri de muncă care au fost supuse pericolului de lichidare (temporară) și-au pierdut locul de muncă (HoReCa, turism, transport de pasageri), cu o probabilitate foarte mică de recăpătare a acestuia, iar cei aflați în căutarea unui loc de muncă au fost puși în situația în care probabilitatea încadrării în câmpul muncii a devenit infimă.¹⁸ În contextul în care firmele au fost nevoite să renunțe la o parte din angajați, acești au ales să păstreze persoanele care deja au un anumit nivel de experiență în domeniu și o productivitate mai sporită. În ceea ce privește aspectele de gen, deși nu este un fapt declarat, din cauza circumstanțelor din domeniul educațional (închiderea parțială a școlilor și grădinițelor), femeile tinere cu copii mici au fost mai susceptibile în a fi disponibilizate decât bărbații sau au ales voluntar să părăsească locul de muncă pentru a avea grijă de copii. Iar șansele de revenire la locul de muncă după ridicarea parțială a restricțiilor cu privire la instituțiile de învățământ preșcolar și școlar primar este destul de redusă, luând în considerație restricțiile aplicate și asupra activității economice. Chiar și rezultatele Anchetei forței de muncă (AFM) pentru trimestrul III, 2020 (Biroul Național de Statistică) arată că numărul de persoane care au fost afectate la locul de muncă de criza pandemică a crescut vertiginos de la trimestru la trimestru. Astfel, numărul persoanelor ocupate care au declarat că le-a fost afectată situația la locul de muncă datorită COVID-19 a constituit 21,5 mii sau 2,5% din total populație ocupată (comparativ cu 33,2 mii sau 4,1% din total populație ocupată - trimestrul I 2020 și 200,6 mii sau 24,4% - trimestrul II 2020) iar conform aceluiași date, COVID-19 a afectat într-o proporție mai mare populația feminină – 3,4% în comparație cu cea masculină – 1,6%.

Politica bugetar-fiscală 2021 ignoră aceste probleme, ba mai mult, vine cu o povară inechitabilă în forma revizuii scutirilor persoanelor fizice cu 5% - de la 24 000 lei până la 25 200 lei și respectiv de la 18 000 lei până la 18 900 lei, majorarea scutirii pentru persoanele întreținute cu 50% - de la 3 000 lei până la 4 500 lei și decizia de scutire pentru soț/soție. Argumentarea conform căreia aceasta ar fi fost o măsură stimulatorie pentru ca femeile să intre formal în câmpul muncii în această perioadă, face abstracție de datele statistice prezentate de către AFM, iar odată adoptată va afecta familiile cu copii, în mod particular de vârstă mică.

Uniformizarea cotei impozitelor pe venit, măsură valabilă din 2021, vine și ea să crească povara fiscală pentru tineri în special la capitolul arenda persoană fizică către persoană fizică. Cei mai mulți beneficiari ai acestor servicii sunt persoanele fizice în căutare de lucru la Chișinău și imposibilitatea achiziționării unei locuințe, care majoritatea tineri. Veniturile acestor persoane deja sunt taxate masiv în calitate de forță de muncă, aplicarea taxei de 12% va crește semnificativ povara pe această categorie de cetățeni.¹⁹

O măsură care afectează în egală măsură și tinerii antreprenori este și prevederea care se referă la uniformizarea cotei impozitelor pe venit la arenda persoană fizică către persoană juridică: serviciile prestate de persoane fizice sunt nedeductibile TVA, astfel serviciile de locațiune ale persoanelor fizice sunt în dezavantaj comparativ cu companiile de profil plătitoare de TVA.²⁰ Aplicarea și a taxei de 12% asupra întregii sume încasate, fără ca să fie deduse cheltuielile este absolut discriminatorie față de companiile ce oferă aceste servicii. Mai mult ca atât, TVA achitată de compania care va beneficia de serviciile de locațiune din partea persoanelor fizice va fi aplicată și pe impozitul TVA de 12%, majorând exponențial povara fiscală.

¹⁸ <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6840>

¹⁹ <https://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/2045-recomand%C4%83ri-privind-m%C4%83surile-de-politic%C4%83-fiscal%C4%83-%C8%99i-vamal%C4%83-pentru-anul-2021&category=180>

²⁰ <https://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/2045-recomand%C4%83ri-privind-m%C4%83surile-de-politic%C4%83-fiscal%C4%83-%C8%99i-vamal%C4%83-pentru-anul-2021&category=180>

Statutul socio-economic

Persoanele care sunt angajate în domeniile economice ce țin de hoteluri și restaurante, piețe, servicii auxiliare în cadrul instituțiilor de învățământ, dar și diverse tipuri de servicii profesionale sunt, în mare parte, femei. Iar anume aceste sectoare au avut cel mai mult de suferit din cauza restricțiilor în contextul crizei pandemice, ceea ce le-a dus de la statutul de persoane cu un nivel scăzut de venituri la persoane care fie au rămas fără un venit (șomeri) fie și-au redus considerabil veniturile. Pentru a înțelege gravitatea situației respective, menționăm că la finele lunii iulie 2020, numărul de șomeri înregistrați la Agenția Națională de Ocupare a Forței de Muncă a crescut cu 60,7%

Astfel, aceste persoane au ajuns în situația în care au devenit limitate în accesare serviciilor de bază dar și de acoperire a necesităților primare. În contextul în care până la acest moment, nu există careva date care să arate o ameliorare a crizei pandemice cel puțin în primul trimestru al anului 2021, urmează să analizăm modul în care acest necesități sunt acoperite, și în care măsură, în bugetul pentru anul 2021. Cea mai importantă măsură de suport cu implicații fiscale din 2021 este aplicarea mecanismului de subvenționare a întreprinderilor care angajează persoane cu dizabilități, tineri, oameni care și-au pierdut locul de muncă acasă sau în străinătate din cauza pandemiei, pentru care au fost bugetați 200 milioane MDL, însă la moment încă nu este dezvoltată modalitatea de punere în aplicare a măsurii date. Conform rezultatelor Anchetei forței de muncă (AFM), în comparație cu trimestrul III 2019, numărul persoanelor aflate în concedii fără plată s-a mărit de 5 ori, iar a celor în șomaj tehnic de 4 ori, aceste tendințe fiind determinate primordial de criza pandemică. În ceea ce privește aspectele de gen în acest sens, în distribuția pe sexe, bărbaților le revin 35,6% din totalul persoanelor care au avut un loc de muncă, dar care nu au lucrat din cauza pandemiei și femeilor, respectiv, 64,4% (comparativ cu 45,1% și, respectiv, 54,9% în trimestrul II 2020).

Statutul profesional

În acest grup sunt incluse persoanele a căror ocupație exclude accesul la instrumentele de protecție socială, persoanele angajate în economia informală (și deși date statistice cu privire la ponderea acestora în total populației angajate sunt disponibile, date care să arate dinamica cu privire la persoanele ocupate informal sau care au venituri "în plic" pe perioada crizei pandemice nu sunt încă publicate), persoanele angajate în întreprinderi care nu au capacități și rezerve să acopere salariul pe perioada stopării activității (micro și mici) etc. În anul 2019, ponderea persoanelor ocupate pe cont propriu și a lucrătorilor familiari neremunerați a fost de 22%, iar a celor ocupate informal - de 23%, iar ponderea salariaților ocupați în întreprinderile micro era de 21% din totalul angajaților în anul 2018.

Un alt grup vulnerabil în acest context sunt persoanele angajate în domeniile economice care au fost complet sistate în prima jumătate a anului 2020 - serviciilor de cazare și de alimentație publică, domeniul transportului terestru și aerian de pasageri. La fel sunt locurile de muncă unde aflarea fizică la locul de muncă este obligatorie. În lipsa unor compensații financiare, acest grup a rămas practic expus direct impactului negativ al crizei. La acest moment, nu sunt disponibile date dezagregate din perspectivă de gen în sensul acestui grup, însă este evident că nu e un grup dominat strict de bărbați sau femei, aceștia putând fi afectați în termeni egali de criză. Luând în considerație că ponderea femeilor în activitatea „Sănătate și asistență socială” constituia 81% din totalul salariaților în 2019, acest grup este, prin urmare, mult mai expus riscului de infectare cu COVID-19. Iar suportul din partea statului a fost unul foarte limitat. Nici unul din documentele bugetare ale anului 2021 nu adresează aceste aspecte.

Mediul de reședință

Deși aglomerația, dar și densitatea mai înaltă a populației în zonele urbane, fac persoanele din aceste zone mai susceptibile de a se infecta, criza agricolă cauzată de seceta din anul 2020 din agricultură, plasează persoanele din zonele rurale în categoria grupurilor vulnerabile, aceștia confruntându-se cu ambele crize simultan. Mai ales în condițiile în care majoritatea persoanelor angajate în mediul rural sunt în sectorul agricol. În trimestrul III 2020, ponderea persoanelor ocupate din mediul rural a fost mai mare față de cea a persoanelor ocupate din mediul urban (55,7% mediul rural și, respectiv, 44,3% mediul urban), iar în sectorul agricol au activat 197,0 mii persoane sau 22,8% din totalul persoanelor ocupate.

Luând în considerare cele menționate, este important ca bugetul de stat pentru anul 2021 să reflecte cel puțin parțial realitățile referitoare la criza pandemică pentru următorul an. Acest lucru presupune includerea anumitor prevederi de politici și măsuri cu acoperire bugetară pentru a susține grupurile vulnerabile, iar măsurile respective trebuie să conțină elementul de analiză din perspectiva de gen, și susținerea grupurilor respective în baza evidențelor obținute din datele disponibile. La fel, este important să fie reflectate, pentru 2021, careva ajutoare financiare pentru grupurile vulnerabile, în cazul în care va fi nevoie de aplicarea a noi restricții în activitatea economică în cazul crizei pandemice.

Instituțiile financiare

Acest capitol prezintă situația în care se găsesc instituțiile financiare la finalul unui an neobișnuit cauzat de pandemia Covid-19 și aportul pe care acestea l-au avut la redresarea situației. În acest sens este prezentată evoluția unor indicatori financiari relevanți ce scot în evidență anul 2020, precum și factorii care determină starea instituțiilor financiare din ultimul timp. Mai mult ca atât, sunt analizate anumite tendințe cu impact macroeconomic, cum ar fi, evoluția ratelor de dobândă, activitatea de creditare sau profitabilitatea instituțiilor financiare, dar și unele măsuri legislative care pot schimba radical situația în care se găsește sectorul financiar. De asemenea, sunt menționate o serie de prognoze și provocări pentru anul 2021 care vin să anticipeze și eventual să recomande necesitatea unor intervenții de politici. În cele din urmă capitolul propune un subiect special, și anume „obligațiunile municipale” - instrument financiar necunoscut până acum în Republica Moldova, dar care poate deveni un element esențial de dezvoltare a comunităților locale.

Evoluții principale

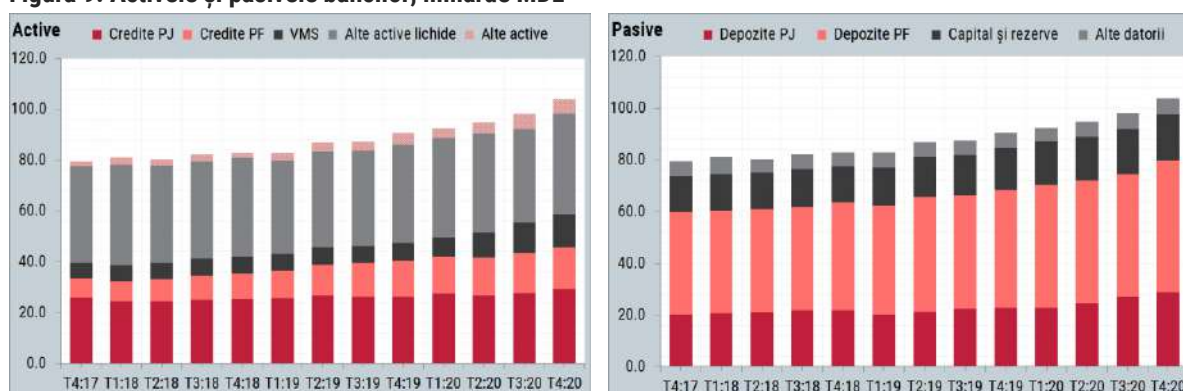
De rând cu reformele din anii precedenți, intervențiile de politici de pe parcursul anului 2020 s-au dovedit a fi vitale pentru menținerea stabilității și încrederii în sistemului financiar în contextul unui an neobișnuit cauzat de pandemia Covid-19. Capitalizarea solidă a băncilor, calitatea portofoliului de credite și gestionarea adecvată a necesarului de lichiditate au fost elemente-cheie ce au menținut creditarea chiar și în perioadă de incertitudine maximă. Stabilitatea băncilor a permis amânarea plăților pentru anumiți clienți afectați direct de pandemia Covid-19, iar scăderea treptată a ratelor de dobândă a atenuat efortul de deservire a acestor credite. În același timp, intențiile de restructurare a mecanismului de supraveghere a sistemului financiar s-au adevărat către T3:20 odată cu inițierea procesului de extindere a competențelor BNM de supraveghere și reglementare a pieței de creditare nebanară (organizații de creditare nebanară și asociații de economii și împrumut) și a sectorului de asigurări. Susținută de necesitatea unui nou acord cu FMI, dar și de riscurile relevante pe mai multe dimensiuni, această concentrare pare inevitabilă, totuși procesul de tranziție trebuie să țină cont neapărat și de interesele consumatorilor, și anume accesul la servicii financiare calitative, rapide, corecte și la un cost rezonabil.

În pofida eforturilor de gestionare a crizei, spre sfârșitul anului 2020 mediul politic din nou a atentat la stabilitatea sistemului financiar. Anumite grupuri din Parlament, urmărind interese înguste de grup, au votat un proiect de lege controversat și anume abrogarea legii care pune în aplicare mecanismul de stingere a obligațiunilor guvernului către BNM rezultate de pe urma fraudelor bancare din perioada anilor 2014-2015²¹. Pe lângă faptul că votul a fost realizat cu încălcarea tuturor cerințelor de transparență și consultare în procesul decizional a instituțiilor relevante, abrogarea Legii 235/2016 creează riscuri iminente atât în adresa finanțelor publice, cât și în ceea ce privește echilibrul macroeconomic setate în cadrul economiei naționale. Mai mult ca atât, la încercare este pusă chiar încrederea, și așa fragilă, din partea partenerilor externi și instituțiilor financiare internaționale față de Republica Moldova. Astfel, în situația anulării datoriei Ministerului Finanțelor către BNM, cea din urmă instituție ar deveni sub-capitalizată, adică incapabilă să-și exercite atribuțiile incontestabile conferite de lege, și anume asigurarea stabilității prețurilor și încrederea în moneda națională. Acest fapt destul de rapid ar putea agrava poziția financiară a firmelor și cetățenilor, precum și stabilitatea finanțelor publice în contextul în care guvernul va fi nevoit să-și asume noi datorii pentru a nu permite escaladarea unei noi crize.

²¹ Legea nr. 235/2016 privind emisiunea obligațiunilor de stat în vederea executării de către Ministerul Finanțelor a obligațiilor de plată derivate din garanțiile de stat nr. 807 din 17 noiembrie 2014 și nr. 101 din 1 aprilie 2015, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=124983&lang=ro#

Chiar dacă a fost un an cu multe provocări atât de ordin economic, cât și politic, sistemul financiar se menține stabil având o contribuție majoră la redresarea situației. Băncile sunt cele care finanțează masiv deficitul bugetar, investițiile în VMS fiind principalul generator de creștere a activelor bancare, în timp ce pe partea de pasive, firmele și populația și-au crescut economiile păstrate în depozite pe fondul încetinirii activității economice (figura 9). Nevoit să facă față scăderii veniturilor bugetare și creșterii cheltuielilor publice, Guvernul s-a împrumutat masiv de la bănci, soldul datoriei interne fiind cu circa 6 miliarde MDL mai mare în T4:20 decât la începutul anului, sau un volum de 14,6 miliarde MDL. În același timp și stocul de credite acordat sectorului privat a crescut cu mai bine de 5 miliarde MDL pe fondul unor dobânzi mici și cerințe mai facile de creditare (este vorba de creditele acordate în lei, în timp ce cele în valută exprimate în lei au rămas aproximativ la același nivel). Drept rezultat, activele sistemului financiar au ajuns la peste 118 miliarde MDL, băncilor revenindu-le aproximativ 88% din total, în timp ce restul instituțiilor financiare (organizații de creditare nebancară, companii de asigurări și asociații de economii și împrumut) le revin puțin peste 12%. Totodată, gradul de concentrare a activelor rămâne la un nivel ridicat în sectorul bancar, celor patru bănci de importanță sistemică revenindu-le 78% din totalul activelor și 90% din totalul profitului acumulat.

Figura 9. Activele și pasivele băncilor, miliarde MDL

Sursa: Calculele autorului în baza datelor BNM

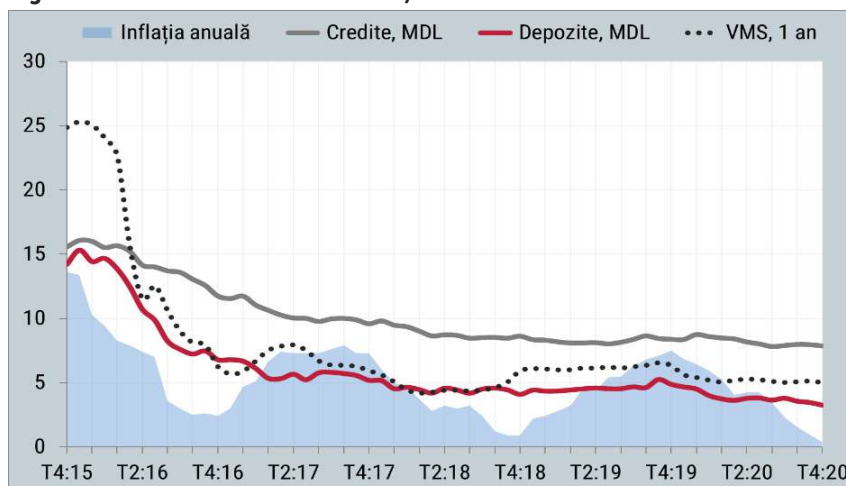
Facilitățile acordate de către BNM în ceea ce privește modificarea unor termeni a contractelor de credite a permis băncilor să vină în întâmpinarea clienților afectați de criza Covid-19. Amânarea termenilor de scadență sau a unor plăți pe o perioadă determinată a menținut calitatea portofoliului de credite și capacitatea băncilor de a credita în continuare. Pe parcursul anului 2020 de aceste măsuri au beneficiat circa 900 de agenți economici cu credite de aproximativ 5 miliarde MDL (sau 20% din portofoliul de credite al persoanelor juridice pe sector) și circa 20 mii de persoane fizice cu credite în volum 2 miliarde MDL sau (15% din portofoliul de credite al persoanelor fizice)²². Drept urmare, portofoliul de credite al băncilor chiar s-a îmbunătățit, rata creditelor neperformante la nivel agregat fiind cu 1 p.p. mai mică decât la început de pandemie, respectiv 7,4%. În același timp, băncile au dat curs recomandărilor BNM și au evitat transferul profitului către acționari, fapt ce a dus la creșterea volumului de fonduri proprii până la puțin peste 27% din total active - un nivel considerat suficient de înalt pentru situații de criză.

Ratele de dobândă continuă să se mențină la un nivel redus urmând tendințele dez-inflaționiste de pe parcursul anului 2020. Scăderea ratei de bază până la nivelul de 2,65% în corespundere cu tendințele inflației și reducerea nivelului rezervelor obligatorii cu aproape 10 p.p. până la nivelul de 32% asigură în continuare necesarul de lichiditate la nivelul băncilor, atât pentru finanțarea deficitului bugetar, cât și extinderea activității de creditare. Prin urmare, chiar dacă Guvernul este nevoit să-și crească datoria internă pentru a asigura finanțarea cheltuielilor bugetare, acesta o face la dobânzi atractive, de circa 5% la VMS cu scadență de 1 an. În același timp, ratele la creditele noi acordate în monedă națională au scăzut sub nivelul de 8% fiind determinate în special de reducerea ratelor la depozite sub nivelul de 4% (Figura 10). Reducerea ratelor la depozite într-un ritm mai accelerat decât cele la credite a influențat nivelul marjei bancare, care a crescut cu circa 1 p.p. în Dec:19 f-a-p, până la nivelul de 4,6 p.p. De

²² INTERVIU// Guvernatorul Băncii Naționale a Moldovei, Octavian Armașu, răspunde la întrebările instituțiilor mass-media din Republica Moldova, <https://www.bnm.md/ru/node/61527>

asemenea, și prima de risc calculată ca diferența dintre rata medie la VMS și rata medie la creditele noi acordate a crescut în aceeași mărime, ajungând la circa 2,3 p.p. Drept rezultat, ratele efective²³ la credite au atins un nivel de circa 10% în cazul persoanelor juridice, și ceva mai mari, de 15 – 20%, în cazul creditelor de consum. În același timp, pe fundalul unor rate mici la depozite, rata dobânzii maxime la creditele imobiliare în cadrul programului „Prima Casă” a fost stabilită la aproximativ 7% pentru prima jumătate de an din 2021, fapt ce menține interesul pentru acest tip de credite și impulsionează oarecum și sectorul imobiliar, respectiv și cel al construcțiilor.

Figura 10. Nivelul ratelor de dobândă, %

Sursa: Calculele autorului în baza datelor BNM

După o primă jumătate de an anemică, activitatea de creditare și-a reluat ritmul susținut în pofida impedimentelor cauzate de pandemia Covid-19. Mai multe măsuri întreprinse de regulatori au permis băncilor, dar și organizațiilor de creditare nebancaară, să-și mențină capacitatea de creditare, mai ales în condițiile de incertitudine maximă din primăvara anului 2020. Astfel, asigurarea necesarului de lichiditate prin ajustarea normei rezervelor obligatorii, relaxarea cerințelor de clasificare a creditelor, dar și informarea periodică a opiniei publice asupra măsurilor întreprinse au dus la evitarea oricărui tip de panici și realizarea unor operațiuni financiare normale în economie. Aceste elemente au completat factorii deja existenți care determinau creșterea nivelului de creditare, cum ar fi ratele de dobândă în scădere și capacitățile băncilor, care au devenit mult mai solide după reformele din ultimii ani.

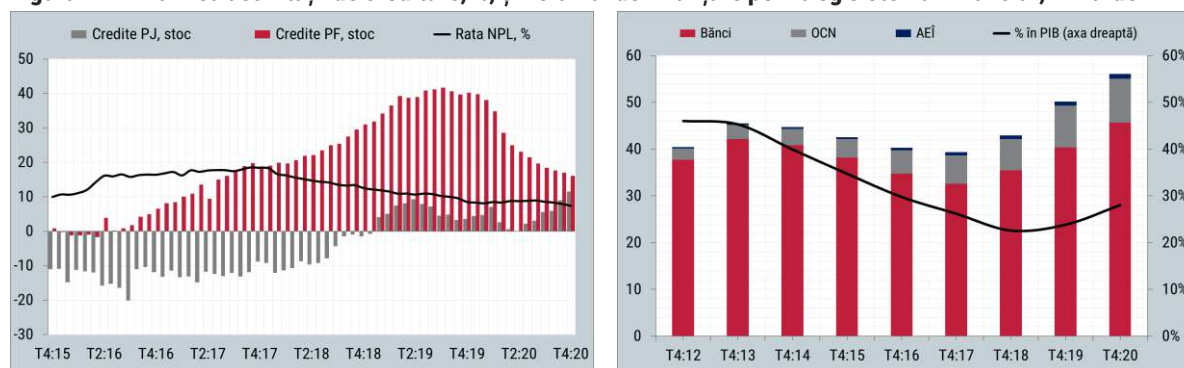
Atât persoanele fizice, cât și firmele continuă să se împrumute de la bănci, mai ales că unii clienți au nevoie de capital suplimentar pentru a putea face față efectelor pandemiei sau secetei. Drept rezultat, stocul total de credite bancare înregistrează o creștere de circa 13% la final de an, puternic influențat de creditele acordate persoanelor fizice, în special cele imobiliare. Pe de o parte, pandemia a afectat preferințele consumatorilor, fapt ce se observă printr-o încetinire a cererii de credite pentru procurarea de bunuri de consum, vacanțe și alte cheltuieli personale. Pe de altă parte, înclinația spre creditele imobiliare rămâne ridicată, fiind dictată mai degrabă de necesități stringente legate de nevoia unei locuințe proprii, mai ales că dobânzile mici au scăzut ratele lunare la valori comparabile cu prețul chiriilor. Mai mult ca atât, și programul „Prima casă” continuă să fie în atenția Guvernului cu alocații constante în ultimii ani de circa 50 milioane MDL anual, inclusiv și pentru anul 2021²⁴. În ceea ce privește firmele, acestea preponderent își finanțează activitatea din surse altele decât sistemul financiar. Ritmul de creștere a stocului de credite acordate agenților economici rămâne unul modest față de majoritatea sectoarelor, cu excepția comerțului și agriculturii. Chiar și așa, acestea fiind printre cele mai afectate sectoare de pandemie și secetă, creditele noi contractate sunt orientate mai degrabă spre menținerea activității curente decât spre investiții și extindere.

²³ Dobânzi efective care includ și comisioanele suplimentar aplicate (dobânzi anuale efective).

²⁴ Conform Legii bugetului de stat pentru anul 2021 pentru implementarea Programului de stat „Prima casă” se alocă suma de 70 milioane de MDL, inclusiv 50 milioane MDL pentru onorarea garanțiilor de stat în cadrul Programului, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=124567&lang=ro

Ritmul de creștere a împrumuturilor nebankare a încetinit semnificativ în 2020 urmare unui mix de factori printre care pandemia și măsurile legislative de limitare a îndatorării. Cu un model de creditare bazat de cele mai multe ori pe micro-împrumuturi de consum acordate doar în baza buletinului, organizațiile de creditare nebankară simt din ce în ce mai mult schimbarea preferințelor consumatorilor în contextul în care crește incertitudinea privind veniturile viitoare ale acestora. Mai mult ca atât, imposibilitatea organizării unor evenimente sau barierele de plecare în vacanță au redus cererea de împrumuturi pentru nevoi personale, populația fiind mai degrabă într-o poziție de așteptare. În același timp, limitarea costurilor totale aferente care pot fi aplicate împrumuturilor de până la 50 mii lei au determinat organizațiile de creditare nebankară la mai multă prudență. Drept rezultat, la sfârșitul T3:20, stocul de finanțare nebankară atinge valoarea de circa 10,4 miliarde MDL sau o creștere de doar 6% față de anul trecut, fiind totodată cel mai scăzut ritm din ultimii 6 ani.

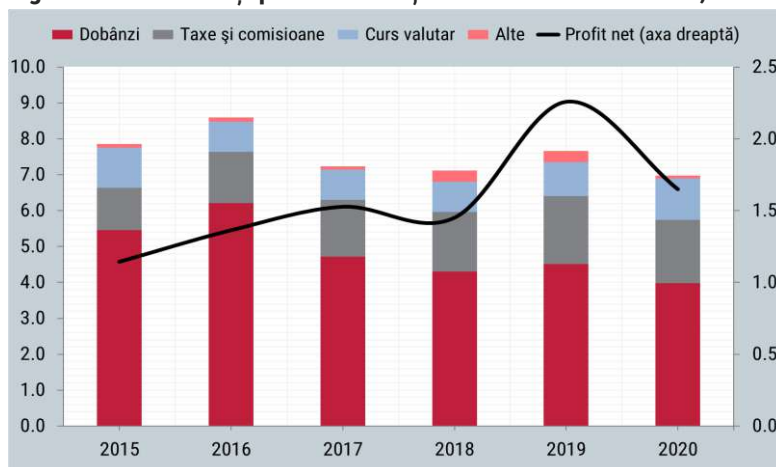
Figura 11. Dinamica activității de creditare, %, și volumul de finanțare pe întreg sistemul financiar, miliarde MDL

Sursa: Calculele autorului în baza datelor BNM, CNPF

În pofida unui an extrem de complicat, instituțiile financiare au rămas profitabile, la un nivel comparabil cu anii precedenți. Instituțiile de creditare au acumulat profit atât din activitatea de bază – creditarea, cât și din activitățile conexe de schimb valutar și operațiuni de plată în cazul băncilor. De asemenea, și sectorul de asigurări înregistrează profit chiar dacă anumite tipuri de asigurări (ex. asigurările auto de tip Carte Verde) au avut semnificativ de suferit de pe urma restricțiilor de călătorie peste hotare. Asigurările obligatorii, în special cele auto, au menținut o profitabilitate ridicată, mai ales că în perioada carantinei s-au produs și mai puține evenimente asigurate. Astfel, sectorul bancar a acumulat cel mai mare profit, de circa 1,65 miliarde MDL (Figura 12), urmat de organizațiile de creditare nebankară (300 milioane MDL) și companiile de asigurări cu circa 55 milioane MDL²⁵.

Figura 12. Veniturile și profitul net obținut de băncile comerciale, miliarde MDL

Sursa: Calculele autorului în baza datelor BNM

²⁵ Profitul înregistrat de organizațiile de creditare nebankară și companiile de asigurări este prezentat la finalul T3:20.

Pentru bănci, scăderea ratelor dobânzilor, mai ales la instrumentele de politică monetară, a fost compensată de creșterea stocului de credite și a expunerilor față de guvern. Astfel, veniturile suplimentare din finanțarea Guvernului au luat locul veniturilor din instrumentele de politică monetară din anii precedenți. De cealaltă parte operațiunile valutare s-au concentrat mai mult în bănci datorită în special comodității – transferurile de peste hotare în favoarea persoanelor fizice s-au realizat preponderent pe căi formale iar schimbul valutar s-a realizat direct la bancă. De asemenea, pe fondul măsurilor sanitare dinamica plăților fără numerar s-a intensificat, atât ca număr cât și ca valoare. Comerțul electronic devine o obișnuință mai ales că numărul de platforme electronice este în continuă creștere. Drept urmare veniturile din diferențele de curs valutar și cele din comisioane au crescut față de anii precedenți. Chiar și așa, tendințele generale privind profitul par a fi greu de menținut în anul ce urmează, mai ales că încă nu se cunosc pe deplin efectele economice ale pandemiei, vulnerabilitățile în adresa economiei naționale se întetesc, iar Guvernul nu are un program clar de redresare a situației, fiind ca de obicei în ultimii ani atât într-o criză politică cât și una de idei.

Proгноze și provocări pe termen scurt și mediu

Intermedierea financiară va avansa în anul 2021 în contextul în care firmele au nevoie de capital pentru a-și redresa poziția financiară afectată de criză. Totuși, anticipăm că cererea din partea persoanelor fizice în continuare o va depăși pe cea a firmelor pe măsură ce restricțiile sanitare vor fi ridicate. De asemenea, sectorul imobiliar pare să nu țină cont de criză, cererea de credite imobiliare menținându-se la un nivel ridicat chiar și pe perioada pandemiei. În acest context anticipările de creștere a creditării persoanelor juridice se situează în jurul nivelului de 10%, în timp ce pe dimensiunea creditelor de consum sau imobiliare ar putea depăși 15%. Totodată, aceste tendințe ar putea fi impulsionate eventual de un suport mult mai susținut din partea statului, în cazul în care s-ar identifica resurse pentru punerea în aplicare a unor programe de suport a firmelor și populației bazate pe garanții la credite mult mai consistente decât cele existente.

Pentru anul 2021 BNM prognozează o creștere modestă a inflației fapt ce va asigura stabilitate a ratelor de dobândă. După o scădere în T4:20 de până la 0,4% inflația anuală urmează să crească în următorul an, dar nu va depăși ținta de 5%. În acest context, ratele la credite nu au motive de a crește esențial, incertitudinea venind mai degrabă dinspre sectorul public care ar putea utiliza mult mai multe resurse bancare pentru a finanța deficitul bugetar în cazul în care nu s-ar reuși atragerea resurselor de la donatorii externi. Cererea din partea Guvernului de obicei orientează interesul investițional al băncilor în direcția valorilor mobiliare de stat în detrimentul creditelor, cele dintâi având risc zero și profitabilitate atractivă. Chiar și așa, în sistemul bancar există în continuare suficiente resurse financiare pentru a susține eforturile de recuperare economică, atât ale Guvernului, cât și a mediului privat. Totuși, băncile trebuie să se concentreze pe creditarea economiei reale venind cu produse inovatoare și competitive pentru a contribui la o relansare mai accentuată a economiei.

Pe parcursul anului 2020 Republica Moldova a finalizat negocierile pentru un nou Acord cu Fondul Monetar Internațional, doar că aprobarea acestuia a fost compromisă de inițiativele legislative de la final de an. Anularea „legii miliardului” sau micșorarea vârstei de pensionare sunt măsuri care compromit reformele structurale realizate în contextul Acordului precedent. În cazul în care aceste legi vor rămâne în vigoare, practic Guvernul nu mai poate garanta stabilitatea finanțelor publice și nici confirma angajamentul ferm asupra măsurilor deja realizate. Importanța unui nou Acord cu FMI este critică în contextul în care țara are nevoie de susținere financiară externă, mai ales că provocările economice și sociale ale pandemiei vor rămâne acute în 2021. Pentru moment, soluția rămâne la Curtea Constituțională, unde aceste legi controversate au fost contestate, ideea de bază fiind că Parlamentul, sau mai bine zis un grup de deputați de conjunctură, nu au dreptul nici legal și nici moral să atenteze la stabilitatea finanțelor publice, la bunăstarea populației și firmelor și așa lovite de pandemia Covid-19.

Aprobarea unui nou Acord cu Fondul Monetar Internațional depinde și de realizarea unor anumite restanțe ce țin de asigurarea independenței BNM sau „nesfârșitele” investigații ale fraudele bancare. Cu toate că au fost propuse persoane noi pentru suplinirea tuturor funcțiilor din cadrul Consiliului de Administrație al BNM, două din cele 3 persoane au fost respinse de către Comisia juridică a Parlamentului. Motivația respingerii ține de faptul că

persoanele propuse nu ar întruni experiența bancară necesară, chiar dacă acestea activează în sectorul financiar de ani buni. În aceste condiții există motive rezonabile de a suspecta anumite grupuri de interese de rea intenție și tergiversarea procesului de numire a viceguvernatorilor, sau chiar interesul de a controla banca centrală prin numirea unor persoane convenabile acestora. De cealaltă parte, schimbarea procurorului general a adus o nouă perspectivă asupra investigării fraudelor bancare, respectiv printre cei puși sub acuzare se regăsesc și alte persoane care au încercat să deturneze investigația pe alte piste. Chiar și așa, rezultatele continuă să se lase așteptate, atât în ceea ce privește demonstrarea vinovăției, cât și recuperarea prejudiciului cauzat.

Anul 2021 aduce noutăți pe dimensiunea fiscală, și anume impozitarea veniturilor obținute de pe urma instrumentelor financiare. Este vorba de impozitarea cu 3% de la 1 ianuarie 2021 a veniturilor obținute din dobânzile la depozitele bancare deținute de persoanele fizice, dar și eliminarea scutirii de impozitare a veniturilor obținute din investițiile în valori mobiliare de stat. Dacă impozitarea dobânzilor bancare este o măsură pe larg răspândită în exterior mai ales în perioade economice dificile, atunci impozitarea celor care finanțează deficitul bugetar (dobânzile la VMS) pare cel puțin stranie ceea ce ar putea afecta cererea de VMS, dar și costul de deservire a datoriei de stat interne. Totuși, cum situația datoriei interne în țara noastră este una neobișnuită prin faptul că banca centrală deține un volum impunător de valori mobiliare emise de Guvern, prin soluția dată, cel mai probabil, se urmărește anume impozitarea „investițiilor” băncii centrale – obligațiunile de stat emise în contextul fraudelor bancare și deținute de BNM. În cele din urmă, taxarea se extinde și asupra altor instrumente financiare care eventual ar putea apărea la un moment dat, cum ar fi valorile mobiliare corporative sau cele emise de autoritățile locale (obligațiuni municipale). Acest fapt limitează și mai mult posibilitatea apariției unor asemenea instrumente, or obligațiunile municipale ar putea deveni un instrument de dezvoltare a comunităților locale așa cum este prezentat în Caseta 1.

Caseta 1. Subiect special: Obligațiunile municipale - instrument de dezvoltare a comunităților locale

Pentru marea majoritate a Autorităților Publice Locale (APL) situația în care se găsesc finanțele publice nu permite realizarea unor investiții capitale de anvergură atât de necesare la nivel local. Chiar dacă anumite proiecte există, lipsa resurselor financiare amână implementarea și privează comunitatea de servicii adecvate și un trai mai bun. În aceste condiții, singura soluție pare a fi împrumuturile de la bănci, dar maturitatea scăzută în comparație cu perioada de recuperare a investiției sau normele prudențiale instituite pot crea probleme grave de stabilitate financiară pentru APL și anumite bariere pentru bănci.

Pe lângă instrumentele clasice de îndatorare cum sunt creditele bancare, statul, companiile dar și autoritățile locale au la dispoziție și alte posibilități mai puțin cunoscute. Este vorba de emisiunea de valori mobiliare, și anume obligațiuni, prin intermediul căreia poate fi atras capitalul necesar realizării unor proiecte investiționale în condiții adesea mai avantajoase decât creditele bancare. Chiar și așa, autoritățile locale nu apelează la acest instrument din diferite cauze de ordin legislativ, investițional sau chiar de infrastructură financiară. Mai mult ca atât, interacțiunea cu piața de capital necesită competențe financiare și de prognozare economică deosebite pe care puține entități le pot asigura.

În vederea promovării acestui instrument, în toamna anului 2020 a fost lansat studiul „Obligațiunile municipale – instrument de dezvoltare a comunităților locale” care aduce mai multă claritate în jurul acestui instrument, și anume:

1. Prezentarea condițiilor în care pot fi emise obligațiuni municipale, scopul emisiunii avizul Ministerului Finanțelor, etapele procesului de emisiune precum și rambursarea împrumuturilor atrase urmare emisiunii de obligațiuni;
2. Analiza practicii internaționale, respectiv evoluția pieței obligațiunilor municipale din 3 state din regiune, experiența cărora este relevantă pentru Republica Moldova, și anume România, Bulgaria și Serbia;
3. Evaluarea veniturilor APL, dacă permit acestea o adevărată autonomie financiară și cât de sustenabile financiar sunt acestea pentru emisiunea de valori mobiliare;
4. Prezintă oportunitățile emisiunii obligațiunilor municipale. Pe lângă avantajele și oportunitățile prezentate de obligațiunile municipale, sunt specificate criteriile care trebuie respectate pentru asigurarea succesului în utilizarea acestui instrument.

Sursa: Conform studiului „Obligațiunile municipale – instrument de dezvoltare a comunităților locale”, https://www.expert-grup.org/media/k2/attachments/Studiul_Obligatiunile_municipale_2020.pdf

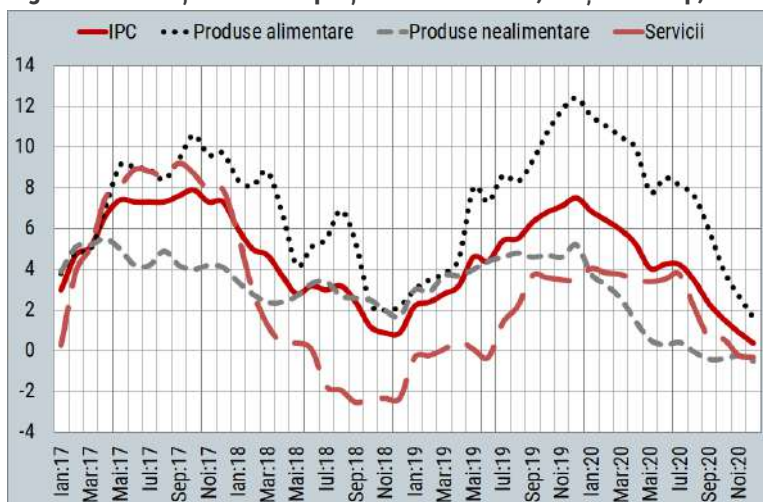
Prețuri și politică monetară

În cadrul acestui capitol se analizează evoluția inflației, a cursului monedei naționale, precum și intervențiile de politică monetară a BNM în condițiile recesiunii din 2020. Pe fundalul crizei economice, rata inflației s-a redus. În acest context, BNM a relaxat politica monetară. Totodată, în cea mai mare parte a anului, piața valutară a cunoscut o evoluție stabilă, deși s-au înregistrat și perioade de creștere a volatilității. La sfârșitul capitolului sunt prezentate prognoze și provocări. Astfel, pentru 2021 anticipăm o rată joasă a inflației, care deși se va majora pe parcursul anului va rămâne sub 3,5% - nivel care reprezintă limita inferioară a coridorului țintit de BNM. Totodată, principala provocare se referă la tentativele politicianilor de a diminua independența băncii centrale.

Evoluțiile principale

În 2020, pe fundalul crizei economice mondiale cauzate de răspândirea Covid-19 economia Republicii Moldova a fost marcată de încetinirea proceselor inflaționiste. Pe parcursul anului 2020 ritmurile de creștere a prețurilor s-au redus de la 6,8% f-a-p în ian:20 la 0,4% f-a-p în dec:20. În consecință, în 2020 inflația medie anuală a constituit 3,8%. Pe componente majore s-au înregistrat următoarele creșteri de prețuri: 7,4% la mărfurile alimentare, 0,9% la mărfurile nealimentare și 2,4% la servicii. Mai mult, pe parcursul anului s-au înregistrat și scăderi de prețuri: în aug-dec:20 pentru bunuri nealimentare și în noi-dec:20 pentru servicii. Dezinflația a fost determinată de comprimarea cererii interne și ieftinirea bunurilor importate - factori asociați recesiunii globale provocate de implementarea măsurilor restrictive contra răspândirii Covid-19. Conform datelor FMI reducerea prețurilor internaționale la bunuri a constituit 11,7% f-a-p în ian-noi:20. Drept urmare, s-au redus și prețurile bunurilor importate în Republica Moldova: în ian-sep:20 indicele valorii unitare la bunurile importate a descrescut cu 6,8% f-a-p. Un alt factor ce a dus la scăderea ritmurilor de creștere a prețurilor se referă la decizia ANRE din 31 iulie 2020 prin care a fost aprobată reducerea tarifelor pentru energia electrică. Pe de altă parte, scăderea producției agricole, determinată de o seceta severă, a fost un factor pro-inflaționist și a cauzat o reducere mai lentă a prețurilor la produsele alimentare.

Figura 13. Evoluția indicilor prețurilor de consum, creștere f-a-p, %

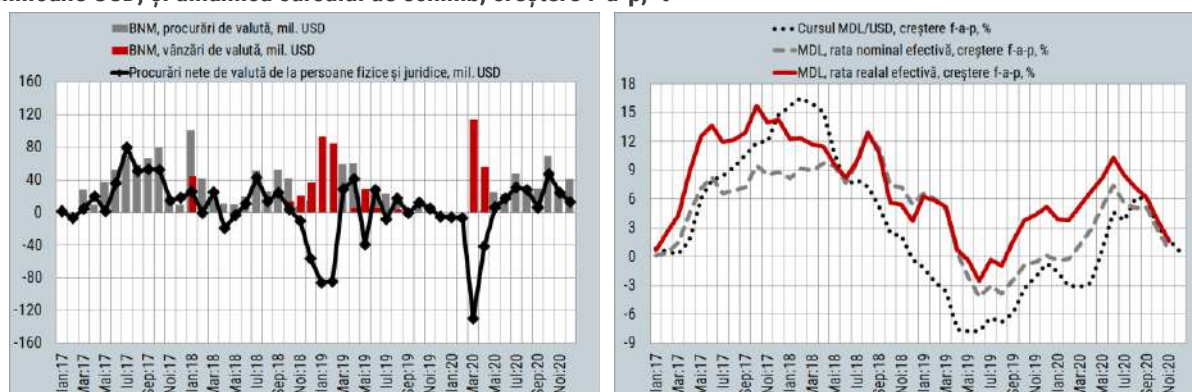

Sursa: BNS, calculele Expert-Grup.

Faza de creștere a volatilității atestată la începutul crizei în mar-apr:20 s-a consumat rapid, iar în restul anului piața valutară s-a caracterizat printr-o evoluție, relativ, stabilă. BNM a intervenit, preponderent, în calitate de cumpărător de valută și doar în perioada mar-apr:20 aceasta a vândut valută pentru a nivela evoluțiile leului. În general, în timpul crizelor moldovenii au o preferință mai mare pentru economiile valutare. Populația plasează,

preponderent, economiile în depozite la vedere în valută. Astfel, în 2020 cel mai rapid s-a majorat soldul depozitelor la vedere în valută, iar ritmul mediu anual de creștere a constituit 28,1%. O sporire aproape de 2 ori mai lentă, cu 15,6%, s-a atesta în cazul depunerilor la vedere în lei. În același timp, economiile păstrate pe termen lung s-au majorat destul de lent: depozitele în valută cu 1,2% și depunerile în lei cu 3,7%. Trebuie de menționat că la majorarea depozitelor în valută cu o scadență mai mare de un an au contribuit companiile, care, practic, pe parcursul întregului an și-au sporit economiile pe termen lung în valută. O evoluție similară s-a atesta și în timpul crizei din 2014-2015. Atunci soldul depozitelor la vedere în valută a sporit cu 62,5% și a crescut cel mai rapid comparativ cu alt tipuri de depuneri. La debutul crizei, în mar-apr:20 predilecția pentru economiile valutare a determinat reducerea ofertei de valută din partea persoanelor fizice. În acest context, pentru a echilibra piața, BNM a vândut valută în sumă de 114,6 milioane USD în mar:20 și 55,9 milioane USD în apr:20. Ulterior, din mai:20, BNM a intervenit doar în calitate de cumpărător de valută. Acest comportament a fost determinat de majorarea ofertei de valută pe piața internă. Un factor care a dus la stabilizarea pieții valutare se referă la îmbunătățirea poziției contului curent. În Ian-Sep:20 deficitul contului curent s-a redus cu 369,7 milioane USD f-a-p, fapt datorat comprimării importurilor de bunuri și servicii (-13,4% f-a-p în Ian-Sep:20), care a prevalat asupra efectului asociat reducerii exporturilor (-13,2% f-a-p în Ian-Sep:20). Totodată, și remiterile au cunoscut o descreștere lentă, doar, cu 2,4% f-a-p în Ian-Sep:20. Dinamica condițiilor economice s-a reflectat în evoluția cursului. Astfel, în prima jumătate a anului 2020, odată cu stabilizarea pieții valutare, leul și-a accelerat aprecierea, iar în a doua jumătate a anului ritmurile de apreciere s-au temperat. Per ansamblu, în 2020 leul moldovenesc s-a apreciat: cursul oficial MDL/USD a crescut cu 1,3%, rata nominală efectivă s-a majorat cu 3,2%, iar rata reală efectivă cu 5,9%. Creșterea ratei nominale efective indică asupra faptului că valutele mai multo parteneri comerciali ai Republicii Moldova s-au depreciat în raport cu leul. Majorarea ratei reale efective arată că, pe lângă întărirea leului, la principalii parteneri economici inflația a fost mai mică ca în Republica Moldova. Aceste evoluții au un efect nefavorabil asupra competitivității naționale, deoarece contribuie la scumpirea produse autohtone în raport cu bunurile originare din alte țări. Datorită procurărilor de valută, la finele anului 2020 activele oficiale de rezervă au atins o valoare de aproximativ 3,8 miliarde USD. În prezent, Republica Moldova este într-o situație confortabilă și dispune de un nivel ridicat al activelor oficiale de rezervă, ceea ce asigură o anumită reziliență la eventuale șocuri. În T3:19 activele oficiale de rezervă acopereau tocmai 7,4 luni de import al bunurilor și serviciilor (se consideră că un nivel minim ar fi asigurarea importului pentru 3 luni). De asemenea, în dec:20 raportul dintre activele oficiale și agregatul monetar M2 a constituit 85,8% (acest indicator trebuie să ia valoarea de cel puțin 20% și arată capacitatea de face față convertirii masive a monedei naționale în valută).

Figura 14. Intervențiile BNM pe piața valutară și procurările nete de valută de la persoanele fizice și juridice, milioane USD, și dinamica cursului de schimb, creștere f-a-p, %

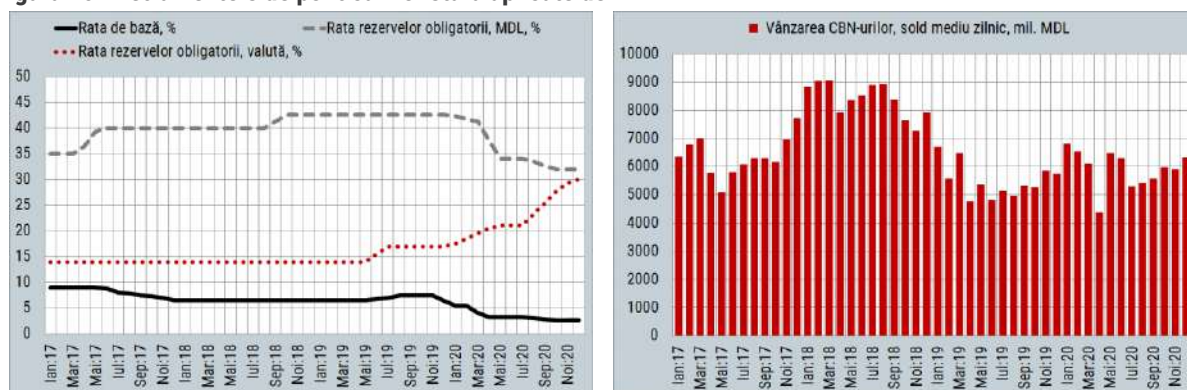

Sursa: BNM, <https://www.bruegel.org/publications/datasets/real-effective-exchange-rates-for-178-countries-a-new-database/>, calculele Expert-Grup.

Pe parcursul anului 2020, în condițiile crizei economice, BNM a promovat o politică monetară stimulatorie. În contextul accentuării trendului dezinflaționist banca centrală a diminuat atât rata de bază de la 5,5 până la 2,65%, cât și rata rezervelor obligatorii pentru resursele atrase în lei de la 42,5 la 32%. Totodată, reducerea ratei rezervelor obligatorii pentru resursele deținute în MDL a fost însoțită de majorarea ratei rezervelor obligatorii pentru resursele deținute în valută. În 2020, rata rezervelor obligatorii pentru resursele deținute în valută a crescut de la 17 la 30%.

Acest complex de măsuri a avut un efect pozitiv asupra creditării în lei, însă a descurajat accesarea împrumuturilor în valută. Astfel, creditele noi acordate în lei au cunoscut o creștere marginală, doar cu 1,1%, în timp ce noile împrumuturi oferite în valută și cele atașate la cursul valutei s-au redus cu 8,5%. În 2020 surplusul de lichidități din sectorul bancar a rămas destul de înalt, iar indicatorul lichidității curente a variat puțin între 49,3% (aug:20) și 51,8% (iul:20). În perioada ian-iun:20 soldul mediu zilnic de CBN-uri a fluctuat între 6,8 miliarde MDL (ian:20) și 4,4 miliarde MDL (apr:20). În a doua jumătate a anului procurările de CBN-uri au sporit de la 5,3 miliarde MDL (iun:20) până la 6,3 miliarde MDL (ian:20). În consecință, în 2020 ritmul mediu anual de creștere a soldului mediu zilnic de CBN-uri a constituit 7,6%. Totodată, creșterea necesităților de finanțare a statului, în contextul reducerii veniturilor bugetare, precum și reducerea ratei de bază a determinat creșterea plasamentelor efectuate de bănci în VMS-uri. Astfel, în ian-sep:20 volumul VMS comercializate a crescut cu 78,1% f-a-p.

Figura 15. Instrumentele de politică monetară aplicate de BNM

Sursa: BNM, calculele Exper-Grup.

Proгноze și provocări pe termen scurt și mediu

Cel mai probabil anul 2021 va fi caracterizat printr-un nivel scăzut al inflației, deși pe parcursul anului se va atesta o ușoară accelerare a ritmului de creștere a prețurilor. Presupusa relansare economică la nivel global va determina o anumită creștere a prețurilor internaționale. Totuși această evoluție, pare să nu schimbe semnificativ dinamica prețurilor produselor importate în Republica Moldova. Presupunem că, per ansamblu, prețurile de import vor avea o evoluție anostă în 2021, deși pentru anumite categorii de bunuri, cum ar fi produsele petroliere, s-ar putea înregistra variații mai mari ale prețurilor de import. În acest context, anticipăm că inflația va avansa lent și începe ascensiunea de la un nivel de 2% în T1:21 și către T4:21 va depăși valoarea de 3%. În rezultatul acestor evoluții rata medie anuală a inflației va constitui 2,6%.

Dinamica inflaționistă din 2021 va constitui o premisă pentru a continua promovarea unei politici monetare relaxate. În 2021 factorii care ar putea afecta dinamica inflației se referă la: (1) o posibilă majorare mai accelerată a prețurilor internaționale la petrol și (2) deprecierea mai rapidă a monedei naționale. Totuși, cel mai probabil, aceste riscuri nu vor determina schimbarea semnificativă a tendinței inflaționiste. În acest context, BNM ar putea să mai reducă din norma rezervelor obligatorii.

Condițiile economice din 2021 nu indică asupra necesității unor intervenții agresive ale BNM pe piața valutară. În pofida unor evoluții episodice, creșterea volatilității pieței valutare în mar-apr:20, sau a ieftinirii leului față de Euro, per ansamblu în 2020 s-a atestat o apreciere a monedei naționale. Mai mult, pe termen lung se atestă o continuă apreciere a cursului real efectiv al leului, fapt care afectează negativ competitivitatea produselor autohtone. O anumită depreciere a MDL ar favoriza competitivitatea produselor fabricate în Republica Moldova și ar putea stimula revenirea economică. În acest context, perspectivele „pesimiste” privind dinamica inflației din 2021, reprezintă un fundal favorabil pentru o anumită depreciere controlată. În condițiile în care se anticipează o evoluție modestă a prețurilor de import, impactul negativ al deprecierei va fi minimizat (o parte din efectele deprecierei vor fi compensate de dinamica anemică a prețurilor de import). Pe acest fundal, BNM ar putea fi un vânzător mai modest de valută în

2021, comparativ cu 2020. Mai mult, chiar și conceptul de țintire a inflației presupune că în contextul în care nu există riscuri pentru realizarea scopului său principal - menținerea ratei inflației și nu există premise pentru accelerarea ritmului de creștere a prețurilor, banca centrală poate să-și orienteze măsurile de politică spre susținerea politicii economice a statului.

Cel mai mare risc pentru întregul sectorul financiar și, în general, pentru securitatea economică a statului, îl reprezintă acțiunile iresponsabile ale politicianilor. În ultimii ani se atestă o tendință îngrijorătoare de atentare din partea unor politicieni în activitatea autorității monetare. În acest sens pot fi menționate declarațiile politice din 2019 privind intenția de a utiliza rezervele valutare în scopuri investiționale de către Guvern. Însă, acțiunea cu cele mai grave consecințe se referă la votarea în Parlament a „Legii nr. 230 privind abrogarea Legii nr.235 din 3 octombrie 2016 privind emisiunea obligațiunilor de plată derivate din garanțiile de stat nr.807 din 17 noiembrie 2014 și nr.101 din 1 aprilie 2015”. Prin Legea nr. 230 se anulează plățile (suma principală și dobânda) ce derivă din transformarea în datorie publică a garanțiilor ce au fost oferite de către Guvern Băncii Naționale, în contextul acordării creditelor de urgență de către BNM celor trei bănci: „Banca de Economii”, „Banca Socială” și „Unibank”. Legea nr. 230 a fost suspendată de către Curtea Constituțională și nu produce efecte juridice până la examinarea actului legislativ în instanța de fond. Totuși, nu este exclus ca după examinarea legii de către Curtea Constituțională actul normativ să fie reactivat. În caz că legea reîntră în vigoare, de pe bilanțul BNM „vor fi șterse” active în sumă de 12,6 miliarde MDL. În consecință BNM va trebui să contabilizeze ca pierdere suma de 12,6 miliarde MDL, ceea ce ar duce la un capital statutar negativ de 9,8 miliarde MDL²⁶. La fel, și raportul dintre capitalul statutar al BNM și obligațiunile monetare va deveni negativ și va constitui -13,3%. În această situație, conform Articolului 9 al „Legii Nr. 548 cu privire la Banca Națională a Moldovei” Guvernul, în persoana Ministerului Finanțelor, va trebui să transfere Băncii Naționale o contribuție de capital în valori mobiliare de stat la o rată a dobânzii de piață, în volumul necesar pentru majorarea capitalului statutar până la 4% din totalul obligațiunilor monetare. Prin alte cuvinte impactul asupra bugetului public național, în cel mai bun caz, va fi nul, iar cetățenii nu vor resimți nici un efect, iar în cel mai rău caz ar putea crește costurile împrumuturilor Guvernului din cauza conjuncturii pieței (în 2021, cel mai probabil, rata la VMS va fi mai mare decât nivelul de 5% stabilit în legea inițială). Chiar dacă Guvernul nu va trebui să achite plățile ce derivă din „Legea privind emisiunea obligațiunilor de plată derivate din garanțiile de stat”, va fi nevoie de achitat sume aferente valorilor mobiliare de stat ce au fost transferate BNM pentru majorarea capitalului statutar. Pe de altă parte, prin implementarea Legii nr. 230 va fi puternic afectată credibilitatea autorităților publice și, de facto, credibilitatea Republicii Moldova. Prin votarea acestei lege, statul Republica Moldova a dat dovadă că nu se poate ține de cuvânt și nu-și onorează obligațiunile asumate. Acest fapt va duce la scăderea încrederii în țara noastră, iar Guvernului îi va fi foarte dificil să acceseze împrumuturi din exterior fie de la organizațiile financiare internaționale, fie de la investitori privați din străinătate. De fapt, costurile pentru împrumuturile externe vor crește, iar aceasta se va reflecta, în ultimă instanță asupra bunăstării cetățenilor.

²⁶ https://www.ipn.md/ro/sabotajul-institutional-din-partea-psrm-grupul-pentru-moldova-si-7978_1078338.html

Sectorul extern

În urma crizei economice și sociale devastatoare cauzată de COVID-19, economia globală pare să iasă din una dintre cele mai profunde recesiuni. Dincolo de perspectivele deocamdată incerte, este clar că economiile se confruntă cu un șir de provocări care ar asigura o creștere și dezvoltare durabilă pe termen lung, iar Republica Moldova nu este o excepție. De altfel, criza actuală a reflectat existența mai multor vulnerabilități asociate economiei țării, care necesită o atenție mai sporită. De altă parte, perpetuarea acestora a deschis și un șir de oportunități care necesită a fi valorificate în următoarea perioadă.

Evoluțiile principale

Pandemia Covid-19 a provocat la nivel global cea mai profundă recesiune de după cel de-al doilea război mondial.

În urma crizelor economice și de sănătate devastatoare, economia globală pare să iasă dintr-una dintre cele mai profunde recesiuni, înregistrând o recuperare ușoară începând cu T3:20. Deși aprobarea vaccinurilor și lansarea unor vaste campanii de vaccinare în mai multe țări au alimentat speranța unor schimbări pozitive pe parcursul anului curent, noile valuri de infectări, precum și noile tulpini ale virusului reprezintă o amenințare în acest sens. Cu toate acestea, pe fondul incertitudinii excepționale, FMI prognozează o creștere a economiei mondiale de 5,5% în 2021 și de 4,2% în 2022. Prognoza pentru 2021 a fost revizuită în luna ianuarie (+0,3 p.p.) față de prognoza anterioară²⁷, reflectând așteptările unei revigorări a activităților economice (urmare vaccinării), precum și în urma anunțării unor măsuri de sprijin suplimentare în câteva economii mari (SUA, Japonia).

Figura 16. Creșterea PIB în Rusia și UE, % f-a-p

Sursa: FMI și calculele autorului.

Consecințele economice ale pandemiei au variat între țările UE, iar perspectivele de redresare economică sunt la fel de diferite. Acest lucru se datorează atât diferențelor de răspândire a virusului, severității măsurilor de carantină, compoziției structurale a economiilor, precum și stimulentele adoptate de țări drept răspuns la criză. Activitatea economică din UE a suferit un șoc sever în prima jumătate a anului, însă și-a revenit puternic în T3:20 odată cu eliminarea treptată a restricțiilor (Figura 17). Revenirea dată a fost susținută de reluarea activității comerciale și revigorarea cheltuielilor consumatorilor ce au alimentat cererea internă, în timp ce reducerea blocajelor în străinătate

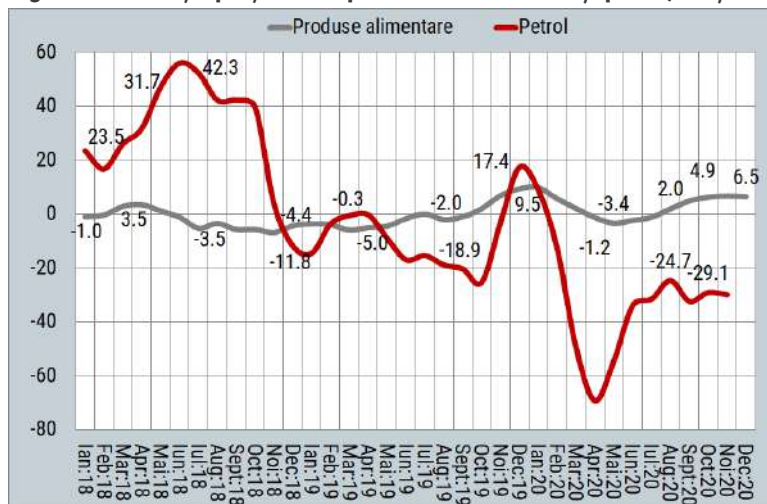
²⁷ IMF World Economic Outlook, January 2021.

a stimulat exporturile. Cu toate acestea, este anticipată o creștere semnificativă a deficitelor bugetare ale statelor europene în contextul creșterii cheltuielilor pentru securitatea socială și a măsurilor de sprijin a economiei, precum și a scăderii veniturilor fiscale. În aceste condiții, Comisia Europeană prognozează pentru anul 2021 o creștere a PIB-ului de 4,1%, iar până în 2022 o revenire la nivelul înregistrat dinaintea crizei și o creștere de 3,0%. Deși, reieșind din situația epidemiologică consemnată în ultima perioadă în mai multe țări membre, proiecțiile de creștere sunt supuse unui grad extrem de ridicat de incertitudine și riscuri.

Pe lângă șocul pandemic, economia rusă s-a confruntat și cu o scădere puternică a cererii de petrol, aceasta conducând la cea mai profundă încetinire din ultimii 11 ani. Astfel, economia a scăzut vertiginos în primele două trimestre (deși cu o ușoară redresare în T3:20), pe fondul introducerii măsurilor de limitare a răspândirii virusului, scăderii prețurilor și producției de petrol și gaze (Figura 17). Pentru anul 2021, FMI prognozează o creștere de 3%, iar pentru 2022 de 3,9% (anterior se prognoza o creștere de 2,8% și 2,3% respectiv), în contextul vaccinărilor inițiate în mai multe țări, inclusiv Federația Rusă. Totuși, principalele riscuri pentru economia rusă provin de pe piața petrolului, unde incertitudinea ce vizează evoluția pandemiei ar putea duce la o presiune mai semnificativă atât asupra cererii, cât și asupra prețurilor. În plus, climatul investițional poate deveni și mai prost, pe fundalul majorării impozitelor și a unor măsuri de sprijin limitate.

Perspectivă economică pozitivă urmare vaccinării și reducerea producției, au condus la creșterea prețului la petrol. După scăderile dramatice înregistrate imediat după începerea pandemiei, la finele anului 2020 prețul la petrol a atins cifra de 49USD/baril (Figura 17). Creșterea prețului la final de an reflectă parțial așteptările pieței, în perspectiva îmbunătățirii condițiilor economice globale în 2021, odată cu lansarea campaniilor de vaccinare în masă în mai multe țări. De asemenea, o presiune asupra prețurilor o au și deciziile OPEC+ de a reduce și mai mult producția de petrol. Conform acestora, Arabia Saudită și Irakul s-au angajat în reduceri voluntare pentru a compensa supraproducția din anul trecut, precum și ținând cont de intenția Rusiei și Kazahstanului de a crește producția, în speranța de a nu ceda cota de piață în favoarea SUA.

Figura 17. Evoluția prețurilor la produse alimentare și petrol, creștere % f-a-p

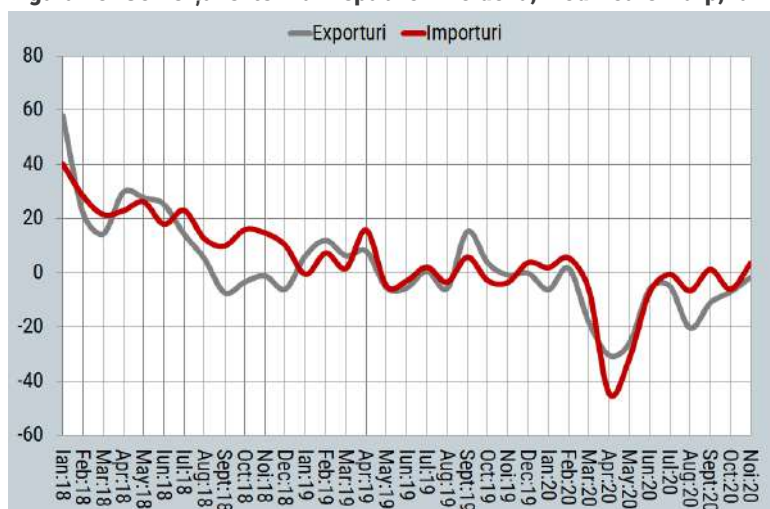
Sursa: FAO și calculele Expert-Grup.

Prețurile produselor alimentare au atins nivelul maxim din ultimii 6 ani. Astfel, acestea au fost cu 6,5% mai mari în dec:20 f-a-p, înregistrând cele mai mari valori din dec:14 și marcând a șaptea lună de creștere consecutivă (Figura 17). Dinamici ascendente au fost înregistrate pentru cereale (+6,6% f-a-p), unde prețurile mai mari pentru grâu au reflectat reducerea ofertei în rândul celor mai mari producători (restricții la export și blocaje logistice în contextul pandemiei), anticiparea unor recolte mai proaste în SUA și Federația Rusă, precum și impunerea unor taxe/cote la export de ultima. În același timp, prețurile pentru porumb au crescut, fiind susținute de perspectivele unor recolte proaste în America de Sud. Prețurile la uleiurile vegetale au fost în creștere cu 19% în dec:20 f-a-p atingând o maximă în ultimii 3 ani, drept răspuns la creșterea bruscă a taxelor la exportul uleiului de palmier în Indonezia (cel mai mare producător de ulei de palmier), dar și din cauza reducerii disponibilităților la export în Argentina, unde grevele

prelungite au afectat producerea și logistica portuară. În timp ce uleiul de rapiță și de floarea soarelui au beneficiat de instabilitatea ofertei pe piața uleiurilor, fiind înregistrată o cerere solidă la nivel mondial pentru acestea. Prețul la zahăr a înregistrat o creștere de doar 1,1% în dec:20 f-a-p, dinamica din ultima perioadă fiind determinată de cererea substanțială de zahăr a Chinei (al doilea cel mai mare importator de zahăr). Deși, perspectivele pozitive de producere în Brazilia (cel mai mare producător de zahăr), precum și aprobarea recentă a subvențiilor la export de către India, pun o presiune negativă asupra prețurilor mondiale pentru acest produs.

Șocul pandemic a afectat și mai mult fluxurile comerciale ale Republicii Moldova. Astfel, încetinirea activității economice a afectat comerțul internațional, inclusiv al Republicii Moldova. Dacă în anul 2019 exporturile totale ale țării au ajuns la un maxim istoric, atunci în primele 11 luni ale anului 2020, acestea au înregistrat o scădere de 11,5% f-a-p și au totalizat 2,3 mld USD, reduceri ale exporturilor fiind înregistrate spre toate grupurile de țări (Figura 18). În mod similar, importurile au înregistrat o evoluție negativă, ajungând la o valoare de 4,9 mld USD, ceea ce este cu 8,6% mai puțin f-a-p. Prin urmare, evoluțiile date au determinat acumularea, în primele 11 luni ale anului 2020, a unui deficit al balanței comerciale în valoare de 2,6 mld USD, fiind în descreștere cu 5,8% f-a-p. De cealaltă parte, gradul de acoperire a importurilor cu exporturi s-a înrăutățit puțin, înregistrând în perioada de referință 46,8%, comparativ cu 48,3% în aceeași perioadă a anului precedent.

Figura 18. Comerțul extern al Republicii Moldova, modificare f-a-p, %

Sursa: Calcule Expert-Grup în baza datelor BNS

După creșterile înregistrate în anii precedenți, exporturile spre UE au cedat al doilea an consecutiv. Astfel, exporturile de bunuri moldovenești spre Uniunea Europeană au cedat cu circa -7,1% în primele 11 luni 2020 f-a-p, cifrându-se la 1521 milioane USD (Figura 18). În același timp, acestea și-au impus poziția dominantă în total export, deținând o pondere de 67,1% (63,4% în anul 2019). Cu toate acestea, nu putem ignora concentrarea excesivă în profil geografic, unde peste 75% din total export spre UE este direcționat doar către patru țări membre (România, Italia, Germania și Polonia). O atare situație implică riscuri sporite corelate la cererile agregate de pe aceste piețe, fapt confirmat de criza indusă de pandemie.

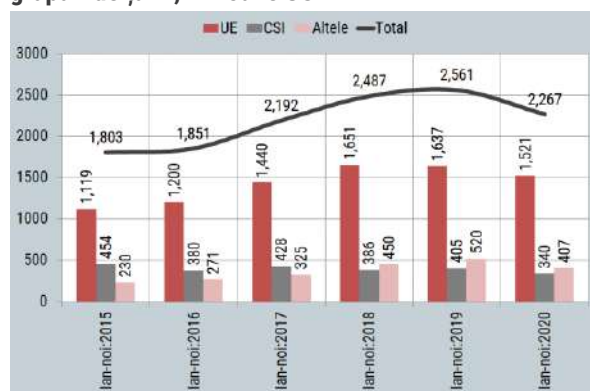
Grație bazei de comparație mici a anului precedent, exporturile de produse agricole spre UE au înregistrat chiar o ușoară creștere. Deși au fost înregistrate diminuări pentru unele categorii de produse, (determinate fie de reducerea ofertei în lumina unei recolte proaste - cereale, fie de suprasaturarea pieței date și reorientarea către alte piețe – fructe/nuci), în primele 11 luni ale anului 2020, exporturile de produse agroalimentare spre UE au înregistrat chiar o creștere marginală de +1,1% f-a-p. În mare parte creșterea a fost posibilă grație bazei de comparație destul de mici a anului precedent (majorări la exportul de semințe de floarea soarelui, ulei de floarea soarelui, etanol și vinuri).

Temperarea cererii în țările UE a afectat cel mai mult exporturile industriilor care activează în regim lohn. Exportul de produse non-agricole, în primele 11 luni ale anului 2020, a scăzut dramatic, cu circa 10,9% f-a-p. În mod particular, în contextul pandemiei existente, industria auto a înregistrat o răcire substanțială atât în UE, cât și la nivel global, fapt

ce a afectat nemijlocit asamblarea componentelor auto (cablajelor, tapițeriilor) în Republica Moldova, în mod similar fiind afectat și exportul articolelor textile pentru care a fost înregistrată o reducere a cererii pe piața dată odată cu schimbarea comportamentului consumatorilor.

Exporturile spre UE sunt caracterizate de o concentrare excesivă în termeni de diversitate a produselor. Astfel, peste 70% din total exporturi pe piața UE îl reprezintă doar 7 categorii de mărfuri: circuite electrice, articole textile, părți de scaune, semințe oleaginoase, uleiuri, fructe și vin. Totodată, cea mai mare parte a acestor exporturi au fost efectuate în cadrul regimului de perfecționare activă (la comanda ordonatorului și cu utilizarea materiei prime a acestuia), fapt ce implică o valoare adăugată destul de mică. Toate acestea indică asupra necesității stringente de diversificare a portofoliului produselor exportate, cu accent pe cele cu o valoare adăugată mai mare și cu utilizarea materiei prime autohtone. De altfel, doar jumătate din potențialul de export în UE în cadrul ZLSAC este valorificat la moment de către Republica Moldova²⁸.

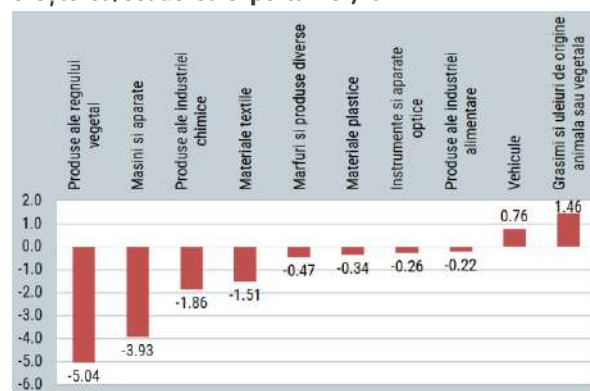
Figura 19. Exportul Republicii Moldova divizat pe grupuri de țări*, milioane USD

Sursa: Calcule Expert-Grup în baza datelor BNS

*Începând cu 2018, Marea Britanie a trecut în grupul altor țări.

Figura 20. Gradul de influență a grupelor de mărfuri la creșterea/scăderea exporturilor, %

Sursa: Calcule Expert-Grup în baza datelor BNS

Exporturile spre CSI au înregistrat scăderi ca urmare a reducerii reexporturilor de produse farmaceutice. În primele 11 luni 2020, țările CSI au pierdut puțin poziția în exporturile țării cu o pondere de 15% (în 2019 – 15,8%), ce corespunde unei valori de 340 milioane USD (-16% f-a-p) (Figura 19). Cele mai mari scăderi au fost înregistrate spre Federația Rusă -15,5% f-a-p (scăderea dată fiind în cea mai mare parte determinată de reducerea reexporturilor de produse farmaceutice, iar o creștere mai mare fiind compensată de majorarea cu circa 35% a exporturilor de fructe, odată cu eliminarea unor bariere de ordin administrativ). Totodată, exporturile spre Ucraina s-au redus cu 19,8% f-a-p urmare diminuării exporturilor de semințe de floarea soarelui, dar și de ciment portland (în contextul apariției unui diferend comercial între părți). La fel și exporturile spre Belarus s-au redus drastic cu 18% f-a-p urmare la diminuările înregistrate la exportul de vinuri, medicamente (care de fapt sunt reexporturi), porumb și struguri proaspeți. Deși exporturile spre Kazahstan au înregistrat o creștere mai însemnată +38%, această dinamică din păcate s-a datorat în mare parte reexporturilor de medicamente.

Scăderile înregistrate la exportul pe alte piețe (altele decât UE și CSI) au fost cele mai dramatice. În primele 11 luni ale 2020, către alte țări ale lumii (altele decât UE și CSI), au fost înregistrate exporturi în valoare de circa 407 milioane USD, fiind înregistrată o scădere de tocmai -21,8% f-a-p, fapt ce a condus la o reducere a ponderii în total exporturi de până la 17,9% (în 2019 – 20,3%), însă oricum depășind ponderea țărilor CSI în total export (Figura 19). Această diminuare s-a datorat reducerii cu 21,7% f-a-p a exporturilor către Elveția (urmare a reducerii semnificative a

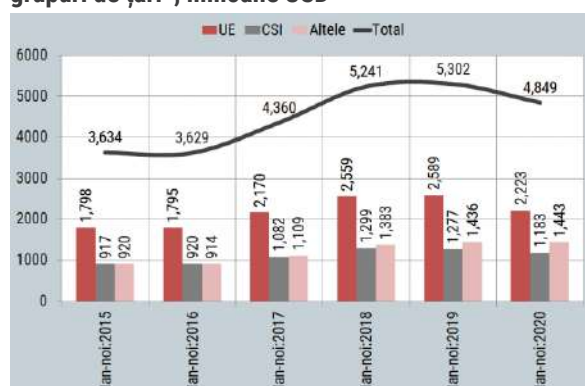
²⁸ Conform estimărilor, potențialul actual de export în UE este valorificat în proporție de circa 41% pentru produsele agroalimentare și 48% pentru cele non-agricole. Detalii: <https://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/2101-opunitatile-zlsac-in-contextul-crisiei-pandemice-cum-poate-zlsac-amortiza-socurile-si-consolida-rezilienta&category=182>.

exporturilor de cereale), către Turcia cu 14,5% (urmărire reducerii cu 50% a exporturilor de semințe de floarea soarelui), dar și spre destinații mai exotice precum Siria, Malaysia și Indonezia cu scăderi care variază între 7-11% (urmărire reducerii exporturilor de cereale).

Exportul de produse ale regnului vegetal a avut cea mai semnificativă influență asupra diminuării exporturilor totale (Figura 20). Astfel, în ian-noi:20 exportul de produse ale regnului vegetal a înregistrat o scădere de 19,7%, sau cu 129 milioane USD mai puțin f-a-p în urma reducerii exporturilor de cereale și semințe oleaginoase în contextul unor recolte proaste în 2020 (până la -65% f-a-p). De asemenea, un impact negativ asupra dinamicii exporturilor totale l-au avut și exporturile produse în regim suspensiv (lohn), cum ar fi mașini și aparate (-17,4% f-a-p), dar și de articole textile (-12,8% f-a-p), determinate de conjunctura pieței comunitare și reducerea cererii față de aceste produse. În timp ce reducerea exporturilor de produse chimice ține de acele reexporturi de produse farmaceutice dedicate pieței Federației Ruse. Unicele exporturi care au avut un impact pozitiv semnificativ sunt uleiurile de origine vegetală care au înregistrat o creștere importantă de 40% f-a-p.

Evoluția importurilor din UE a fost determinată de temperarea consumului intern, precum și de reducerea necesităților industriei locale în contextul pandemiei. Principala sursă a importurilor rămâne a fi Uniunea Europeană cu un total de 2223 milioane USD în ian-noi:20 (Figura 21), fiind cu 14,1% mai puțin f-a-p și deținând o cotă de 45,8% în total importuri (48,8% în 2019). Cele mai importante diminuări s-au atestat din România (cu 26,2% mai puțin f-a-p, urmărire diminuării importului de uleiuri de petrol, în contextul reducerii prețurilor internaționale), Italia (cu 16,5% mai puțin f-a-p, drept urmărire a reducerii importului de medicamente destinate reexportului) și Germania (cu 6,8% mai puțin f-a-p, din cauza diminuării importului sârmei din cupru și circuitelor electrice utilizate de sectorul automotive).

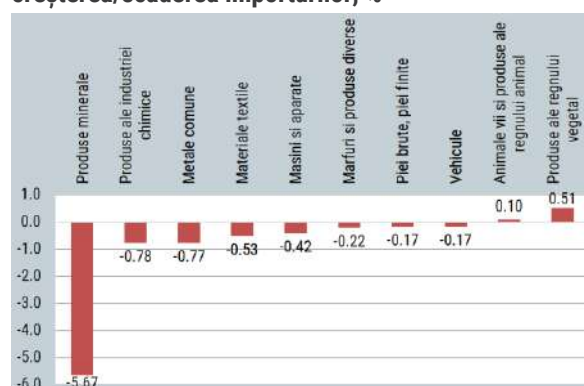
Figura 21. Importul Republicii Moldova divizat pe grupuri de țări*, milioane USD

Sursa: Calcule Expert-Grup în baza datelor BNS

*Începând cu 2018, Marea Britanie a trecut în grupul altor țări.

Figura 22. Gradul de influență a grupelor de mărfuri la creșterea/scăderea importurilor, %

Sursa: Calcule Expert-Grup în baza datelor BNS

Diminuarea importurilor din CSI a fost determinată de reducerea prețurilor la combustibili. În primele 11 luni 2020, țările CSI au fost prezente în importurile Moldovei cu o pondere de 24,4%, ce corespunde unei valori de 1183 milioane USD (din care circa 21% reprezintă produsele minerale, în 2019 – 28%), fiind în scădere cu 7,4% f-a-p (Figura 21). S-au atestat diminuări din Federația Rusă (-13,7% f-a-p din cauza reducerii importului de gaz de sondă și îngrășăminte minerale), Ucraina (-8,6% după întreruperea livrărilor de energie electrică din această țară), dar și Belarus (-13,5% după reducerea importurilor de uleiuri de petrol). Totodată, a fost înregistrată o majorare substanțială a importurilor din Kazahstan (de 5 ori mult f-a-p, urmărire livrării a 12 locomotive către Î.S. "Calea Ferată Moldova").

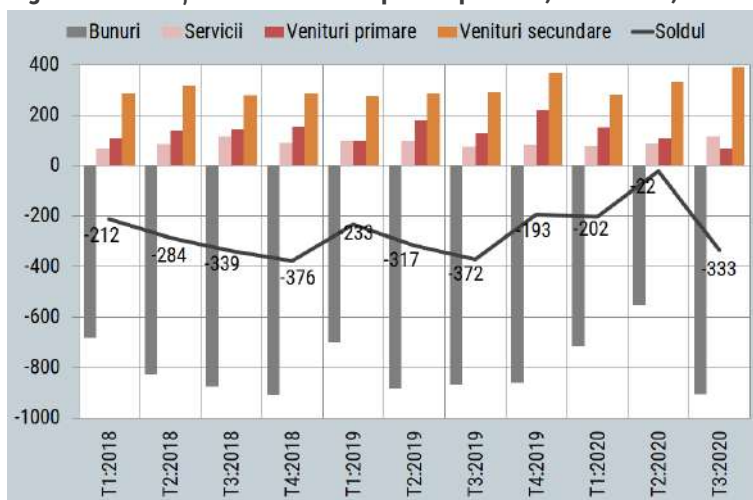
Ieftinirea combustibililor și schimbarea sursei de energie electrică au influențat negativ dinamica importurilor (Figura 22). În Ian-Noi:20, cea mai mare influență asupra dinamicii importurilor au avut-o produsele minerale, care au înregistrat o scădere de circa 35,6%, înregistrând 544 milioane USD, ceea ce este cu circa 300 milioane USD mai puțin f-a-p. Evoluția dată fiind datorată pe de o parte de ieftinirea prețurilor de achiziție pentru combustibili între -30-40% (deși în termeni cantitativi valorile au rămas practic aceleași), dar și de schimbarea sursei de energie electrică, datorită noului contract de livrare a acesteia,

care din 1 aprilie 2020 prevede alocarea cotei de 100% furnizorului din regiunea transnistreană în defavoarea furnizorului din Ucraina (livrările din regiunea transnistreană nu se reflectă în statistica comercială a țării).

Temperarea reexporturilor de produse farmaceutice către țările CSI, și reducerea importurilor de îngrășăminte au influențat dinamica importurilor Republicii Moldova. Astfel, evoluția negativă a importurilor de produse ale industriei chimice în ian-noi:20 (Figura 22) s-a datorat în cea mai mare parte diminuării importurilor de produse farmaceutice (-11,7% f-a-p), care ulterior sunt reexportate spre țările CSI. Totodată și importurile de îngrășăminte s-au redus în perioada de referință cu circa -20,6% f-a-p (originea acestor importuri fiind Federația Rusă și Ucraina).

Importul materiei prime pentru exporturile fabricate în regim de lohn, au înregistrat diminuări esențiale. Astfel, în perioada de referință a scăzut importul de metale comune (preponderent articole din cupru) cu 10,6% f-a-p, materiale textile cu 7,6% f-a-p, mașini și aparate electrice cu 6,4% f-a-p, produse diverse (preponderent jucării) cu 21% f-a-p și piei brute/finite cu 14% f-a-p. Dinamica dată a fost rezultatul temperării cererii pe piețele comanditare (practic în totalitate din UE) pentru produsele fabricate în regim suspensiv în Republica Moldova.

Figura 23. Evoluția contului curent pe componente, valori nete, milioane USD

Sursa: BNM și calculele Expert-Grup.

Evoluțiile comerțului exterior au condus la o îmbunătățire a deficitului contului curent al balanței de plăți. În ian-sept:20, soldul contului curent al balanței de plăți a Republicii Moldova a înregistrat un deficit de 556,6 milioane USD, în scădere cu 39,9% f-a-p. Raportat la PIB, deficitul contului curent a constituit 6,4% (față de 10,5% în 2019). Evoluția dată a fost determinată de scăderea considerabilă a deficitului comerțului exterior cu bunuri, de creșterea substanțială a excedentului veniturilor secundare și de majorarea ușoară a excedentului serviciilor (Figura 23).

Proгноze și provocări termen scurt și mediu

Proгноza comerțului exterior a Republicii Moldova coroborează cu perspectivele reanimării economiei mondiale.

Conform acestui scenariu volumul comerțului global va crește cu aproximativ 8% în 2021, cu o moderare de până la 6% în 2022 (conform FMI). Se așteaptă că comerțul cu servicii se va recupera mai lent decât cel de mărfuri, ceea ce este în concordanță cu limitările transfrontaliere care vor afecta în continuare turismul și călătoriile de afaceri. În acest context, estimăm o creștere anuală a exporturilor de bunuri și servicii moldovenești de circa 9,6% până la finele anului 2021, precum și o creștere anuală de 6,8% a importurilor de bunuri și servicii. Proгноzele date reflectă perspectivele de creștere ale principalilor parteneri comerciali ai Republicii Moldova în virtutea noilor realități economice la scară mondială și regională dictată de pandemia Covid-19 (vaccinarea în masă), deși ultimele evoluții în domeniul epidemiologic (nou val de infectări și apariția unor noi tulpini) ar putea compromite perspectivele pozitive chiar în orizontul prognozabil.

Pe lângă perspectivele comerciale incerte, se constată un șir de curențe ce țin de concentrarea exporturilor atât în profil geografic, cât și sub aspectul structurii acestora. Acest lucru este agravat de faptul că exporturile date înglobează în sine o valoare adăugată destul de joasă (fie produse agricole primare, fie produse industriale prelucrate în regim de lohn), scoțând astfel în evidență nivelul scăzut al competitivității producătorilor autohtoni, fapt ce subminează sustenabilitatea exporturilor per ansamblu în special pe timp de criză. În aceste condiții fiind iminentă o reevaluare a paradigmei de extindere a exporturilor, în mod particular pe dimensiunile ce implică o competitivitate sporită și o valoare adăugată mai înaltă.

Majorarea prognozată pentru anul 2021 a prețurilor internaționale la petrol ar putea exercita o presiune inflaționistă. Reflectând recuperarea economică globală preconizată, se anticipează că prețurile petrolului vor crește în 2021 cu puțin peste 20% față de 2020, dar vor rămâne în continuare cu mult sub media din 2019. Totuși, cotațiile vor rămâne volatile, în concordanță atât cu evoluțiile politice și economice din marile țări-producătoare, cât și cu intențiile cartelului OPEC de limitare a ofertei și de menținere a prețurilor la un nivel acceptabil de către aceștia, în special în lumina prăbușirii prețurilor de anul trecut.

Anticiparea unor prețuri internaționale mai mari la produsele alimentare ar putea avantaja exporturile. Criza pandemică a înrăutățit condițiile comerciale fragile la nivel global, cauzate de conflicte comerciale și șocuri meteorologice, prin afectarea capacităților de producere și distorsionarea canalelor logistice. Acest fapt a condus la o creștere vertiginoasă a prețurilor practic pentru toate grupurile de produse alimentare, iar perspectivele pentru anul curent nu indică deocamdată asupra diminuării acestora. În aceste condiții, exporturile de produse agroalimentare ar putea beneficia de oportunitatea dată, deși majorările date s-ar putea reflecta nu doar asupra prețurilor de export, ci și asupra prețurilor interne. Cu toate acestea, evoluția sectorului agroalimentar în Republica Moldova rămâne a fi cea mai mare incertitudine pentru prognozele efectuate, ținând cont de vulnerabilitatea acestuia față de condițiile climatice.

Atât factorii economici externi, cât și interni de natură obiectivă menționați mai sus, indică asupra eventualei accentuări a deficitului de cont curent al balanței de plăți moldovenești pentru perioada următoare. Chiar dacă în anul 2021 a fost înregistrată o îmbunătățirea a deficitului contului curent, menținerea la nivelul dat în perioada următoare rămâne incertă în condițiile reluării lente a exporturilor, deși stagnarea consumului intern ar putea influența într-un mod pozitiv balanța comercială. În aceste condiții, valorificarea mai plenară a oportunităților oferite de regimurile comerciale preferențiale (în special DCFTA) este crucială, prin consolidarea eforturilor atât a producătorilor, odată cu satisfacerea condițiilor de penetrare a pieței, cât și a autorităților, odată cu asigurarea cadrului de reglementare necesar. Nu în ultimul rând, stimularea investițiilor străine și atragerea asistenței externe, devin vitale pentru echilibrarea componentelor deficitului de cont curent, pentru a nu pune presiuni asupra monedei și datoriei externe. În special, reieșind din reducerea prognozată a remiterilor persoanelor fizice, care va accentua și mai mult problematica sustenabilității contului curent.